

KARTAL FİKİR ÇALIŞTAYI'26

Çalışma Rehberi

Siyaset
Komitesi

İçindekiler

Aristoteles'e göre ideal yönetim şekli tartışmaları: Demokrasi çoğunluğun yönetimi midir, yoksa bireysel hakların güvence altına alındığı bir çoğulculuk rejimi midir?.....	3
Öz.....	3
Giriş.....	3
1. Aristoteles'in Yönetim Biçimlerinin Tasnifi.....	3
2. Demokrasi ve Çoğunluk Problemi.....	4
3. Erdemli Yurttaş ve Orta Sınıfın Rolü.....	5
4. Aristoteles ve Hukuk.....	6
5. Çoğunluğun kararı adaletin ölçüsü müdür, yoksa adalet çoğunluğun üzerinde bir ilkeye mi dayanmalıdır?.....	6
Kaynakça.....	7
Hegemonik Müdahale ve İç Savaş Dinamikleri: İspanya İç Savaşı Örneğinde Zor, Radikal ve Yumuşak Güç Stratejileri.....	8
Öz.....	8
1. Giriş.....	8
2. Monarşiden Cumhuriyete.....	8
3. Sağ - Sol Çatışması.....	9
4. Savaş ve Hegemonların Etkisi.....	10
5. Hegemonya ve Hegemonik Müdahaleye Bakış.....	11
6. İdeolojik bloklaşma.....	12
7. Yumuşak ve Zor Güç Kullanımı.....	12
Sonuç.....	14
Kaynakça.....	15
Apolitizm Olgusu ve Küresel Siyasal Süreçler: Siyasal Katılımın Dönüşümü ve Yeni Yurttaşlık Biçimleri.....	16
Öz.....	16
Giriş.....	16
1. Siyasal Katılımın Tarihsel ve Kuramsal Çerçevesi.....	16
2. Apolitizm Kavramı ve Siyasal İlgisizlik Tartışmaları.....	18
3. Siyasal Sistemlerde Meşruiyet ve Yurttaş Rızası.....	19
4. Dijitalleşme ve Siyasal Katılımın Yeni Biçimleri.....	20
Siyaset Felsefesinde Meşruiyet Sorunu: Devletin Toplum Üzerindeki Yetkisinin Ahlâkî ve Hukukî Temelleri.....	24
Öz.....	24
Giriş.....	24
1. Meşruiyet Kavramı ve Siyasal Otorite.....	25
2. Devletin Meşruiyet Probleminin Ortaya Çıkışı.....	25
3. Devlet Düzeninin Ortaya Çıkışı.....	26
4. Thomas Hobbes ve Toplum Sözleşmesi.....	27
5. Otorite, İtaat ve Rıza İlişkisi.....	29
6. Meşruiyet Krizi ve Devlet Yetkisinin Sınırları.....	31
Sonuç.....	32
Kaynakça.....	33

Sunuş

Sayın Delegates,

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi Kartal Fikir Çalıştayı '26 kapsamında sizlere sunulan bu çalışma rehberi siyaset biliminin temel kavramlarını ve çağdaş tartışma alanlarını çok boyutlu bir perspektifle ele almak amacıyla oluşturulmuştur. Günümüz dünyasında siyasal süreçler, yalnızca kurumsal yapılar üzerinden değil bireylerin değişen katılım biçimleri, küresel güç dengeleri ve dijitalleşme ile yeniden şekillenmektedir. Söz konusu dönüşümleri anlamlandırmak ve farklı kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirmek oldukça elzemdir.

Rehber kapsamında, apolitizm olgusu ve siyasal katılımın dönüşümü, bireylerin siyasetle kurduğu ilişkinin nasıl değiştiği üzerinden incelenirken bir yandan meşruiyet, otorite ve yurttaş rızası gibi kavramlar, siyasal düzenlerin sürdürülebilirliği perspektifinden ele alınacaktır. Bununla birlikte, Aristoteles'in yönetim anlayışı üzerinden klasik siyaset felsefesinin temelleri tartışılacak, toplum sözleşmesi teorileri aracılığıyla modern devletin ahlaki ve hukuki dayanakları analiz edilecektir.

Ayrıca rehberde, tarihsel bir örnek olarak İspanya İç Savaşı üzerinden hegemonya, ideolojik bloklaşma ve güç stratejileri incelenerek, uluslararası müdahalelerin iç savaş dinamikleri üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Bu bağlamda zor ve yumuşak güç unsurlarının siyasal gerçekliği nasıl şekillendirdiği müzakere edilecektir.

Siyasal sistemlerin dönüşümünü ve kriz anlarını anlamak adına, modern demokrasilerin karşılaştığı popülizm ve kurumsal aşınma gibi güncel meydan okumalar da tartışmalarımızın odağında yer alacaktır. Siyasetin sadece teorik bir zemin değil, aynı zamanda pratik bir uygulama alanı olduğu gerçeğinden hareketle; farklı ideolojik yaklaşımların toplumsal talepleri nasıl temsil ettiğini ve bu temsilin meşruiyet kaynaklarını kolektif bir perspektifle değerlendireceğiz.

Tüm bu başlıklar ışığında hedefimiz; siyaseti yalnızca bir yönetim tekniği olarak değil, ortak iyiyi arama çabası ve bir adalet arayışı olarak yeniden yorumlamaktır. İki gün sürecek olan bu yoğun fikir alışverişi sürecinde, siz değerli delegelerin sunacağı özgün perspektiflerin ve yapıcı eleştirilerin, aurfkumuzu genişleteceğine olan inancımız tamdır.

Bu tartışmalar eşliğinde siyasetin doğasını daha iyi kavramayı ve tarihsel birikimi bugünün dinamikleriyle harmanlayarak geleceğe dair nitelikli çıkarımlar yapmayı umuyoruz. Zihin açıcı ve verimli bir çalışma süreci geçirmenizi temenni ediyor, katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyoruz.

Komite Eş Başkanları

Edibe Ebrar Şirin

İrem Bodur

Aristoteles'e göre ideal yönetim şekli tartışmaları: Demokrasi çoğunluğun yönetimi midir, yoksa bireysel hakların güvence altına alındığı bir çoğulculuk rejimi midir?

Öz

Bu makale, Aristoteles'in ideal yönetim şeklini ve demokrasinin kusurlarını ele almaktadır. Aristo'ya göre demokrasi çoğunluğun kamu yararını değil sınıfsal çıkarları esas alan yönetim şeklidir. Hem Aristo hem de Platon insanların eşit yaratılmadığını belirtmişlerdir çünkü her ikisi içinde kölelik doğal bir zorunluluktur ve siyasi yaklaşımlarını aristokrasi temeli üzerinden kurmuşlardır. Aristo için devletin varlığı bir zorunluluktur çünkü sosyal varlıklar olarak bireyler kendilerini ancak bir devletin varlığı içinde geliştirebilir. Makalenin devamında yönetim şekillerinin sınıflandırılması, demokrasi ve çoğunluk problemi, hukuk ve kamu güvenliği, son olarak ise modern demokrasi ile karşılaştırılacaktır

Anahtar kelimeler: Demokrasi, Eşitlik, Sınıfsal Çıkar, Aristokrasi

Giriş

Aristoteles için, insanın yaşamı boyunca yapıp ettikleri mutluluğa ulaşmak içindir. İnsanı ve onun yaşamının nihai hedefi mutluluktur. Bu mutluluğa ulaşmak için doğru ahlakın ve erdemin olduğu bir karakter inşa etmektir. Aristo'ya göre bu karakteri inşa edecek kişinin bir kentte (*polis*) yaşaması gerekir. Bunun sonucunda kent yalnızca hayatta kalmak için kurulmuş bir ortaklık değil aynı zamanda iyi yaşamın anahtarıdır. Fakat bu, mutluluğun anahtarı değildir; bireyin yaşadığı kentin veya devletin iyi yönetilen ve yasaların uygulandığı bir kent veya devlet olması gerekir. Kısa bir deyişle kentin uygun bir yönetim biçiminin (politika) olması gerekir. Makalenin devamında bahsedilen uygun yönetim şeklinin Aristo'ya göre nasıl şekillendirilmesi gerektiği ele alınacaktır

1. Aristoteles'in Yönetim Biçimlerinin Tasnifi

Aristoteles'e göre tek bir ideal yönetim biçimi yoktur çünkü devleti oluşturan bireyler her yerde aynı değillerdir, aynı erdeme sahip olmaları olanaksızdır. Ayrıca anayasaların oluşumunda belirleyici etkileri olan psikolojik, ekonomik, çevresel gibi koşullar bir devletten başka bir devlete göre farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle tek bir yönetim biçiminin tüm toplumlar için iyi veya kötü olduğunu söylenemez. Aristoteles doğru yönetim biçimini, yöneticiyi ve bunların nasıl seçileceğini kendi dönemine kadar ortaya çıkmış yönetim biçimlerini inceleyerek ortaya koymuştur. Bu yönetim biçimleri ve karşıtları yani bozulmuş halleri sırasıyla şunlardır: Krallık ve tiranlık, aristokrasi ve oligarşi, anayasal yönetim (*politeia*) ve demokrasidir.

Aristoteles için yönetimdeki esas unsur toplumun iyiliği ve refahıdır. Bunu da sağlayacak olan tekin yararının gözetilen monarşidir. Kralın yönetimde kendi iyiliğini değil, yönettiği toplumun mutluluğunu hedeflemelidir. Kral, kendi çıkarlarını ortak çıkarların üstünde görmeye başladığı zaman krallık yönetim biçiminin yerini tiranlık alır.

“Nitekim krallık halka karşı dürüstlere yardım için doğmuştur ve kral dürüstler arasından, erdem veya erdeme dayalı eylemler yahut bu gibi soy bakımından üstünlüğe dayanarak atanır. Tiran ise seçkinlere karşı, halk onlar tarafından adaletsizliğe maruz kalmasın diye, halk ve çoğunluktan gelir. Olan bitenden hareketle de bu açıktır. Nitekim tiranların hemen hemen çoğu deyim yerindeyse seçkinlere zulmedip halkın güveninin kazanan hatipler arasından çıkmıştır.”

Aristo için eşit ölçüde erdemli olan birçok insanın aynı ölçüde erdemli olan tek bir insana göre hata yapma olasılığı daha düşüktür. Toplumun en erdemli kişilerin ayaklanıp tiranlığı yıkmasıyla kurulan aristokrasinin, monarşiye göre adaleti gerçekleştirme ve tek bir kişinin tutkularına yenik düşerek tirana dönüşme ihtimali yoktur. Çünkü aristokraside yönetici sınıf halktan soy, erdem ve servet gibi unsurlar bakımından daha üstündür. Aristokraside devleti yöneten aristokrat kesim toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutarsa bu iyi bir yönetim biçimidir. Ancak yönetici kesim halktan sadece erdemce değil her alanda üstün gibi davranmaya başlar ve tüm zenginlikleri elinde toplamaya, devlet hazinesini soymaya başlarsa aristokrasi oligarşiye dönüşür. Kısacası krallığın tiranlığa dönüşmesindeki gibi eğer aristokrat kesim kendi çıkarlarını halkın çıkarlarının üstünde tutmaya başlarsa aristokrasi de yozlaşarak oligarşiye dönüşür.

“Yöneticiler kentin olanaklarını değere göre dağıtmazlarsa, bütün iyileri ya da onların büyük bir kısmını kendilerine ayırırlarsa; hep aynı kişilere yüksek mevkiler verir; zenginleşmeyi çok önemli tutarlarsa, onların kötülüğü yüzünden aristokrasiden oligarşiye geçilir. Böylece doğru kişiler yerine az sayıda kötü kişi yönetici olur.”

Sonuncu yönetim biçimi olarak anayasal yönetim (*politeia*) ve onun bozulmuş hali demokrasi karşımıza çıkıyor. En iyi yönetimler sıralamasında üçüncü sırada gelen anayasal yönetimin, bir iktidarın amaçladığı ortak iyiyi ve mutluluğu kurması diğerlerine göre çok daha kolaydır. Her ne kadar Aristoteles en iyi yönetim sıralamasında ilk iki sırayı monarşi ve aristokrasiye verse de bu iki yönetimde bozulma ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve adaleti sağlama konusunda yetersiz kalacaklarını belirtir. Bu yüzden üçüncü sıraya aldığı bu yönetim şeklini bu noktada daha güvenilir bulur.

“Politeia zengin sınıfa dayanan oligarşi ile yoksul sınıfa dayanan demokrasinin bir karışımıdır.”

İki yanlış yönetim olan demokrasi ve oligarşinin karışımı denebilecek bu yönetim şekli, doğru bir anayasaya sahip olacaktır. Çünkü anayasal yönetimde toplumdaki bütün insanlar yasalara uygun olarak yönetilir ve amaç bütün toplumun mutluluğunu sağlamaktır. Bu yönetim şekli sayısal eşitlik ilkesini temel alır. Ancak bu yönetim şeklini bozacak olan da sayısal eşitlik anlayışında aşırıya kaçmasıdır. Çünkü makalenin girişinde bahsedildiği gibi Aristoteles için kölelik doğal bir zorunluluktur. Aristoteles’in neden anayasal yönetimi (*politeia*) şeklini son sıraya koyduğu ve demokrasiden önümüzdeki başlıkta açıklanacaktır.

2. Demokrasi ve Çoğunluk Problemi

İlk başlıkta belirtildiği gibi anayasal yönetimin bozulmuş hali demokrasidir. Demokrasinin amacı herkes için eşitlik ve özgürlük sağlamaktır. Aristoteles *Politika* adlı eserinde demokrasiyi şöyle tanımlamıştır

“Demokrasi herhangi bir bakımdan eşit olan insanların, mutlak olarak eşit oldukları fikrine dayanır. Herkes aynı derecede özgürdür, derler, öyleyse herkes mutlak olarak eşittir.”

Aristoteles dört tür demokrasiden bahseder. En iyisi, siyasal haklara sahip olmak için ılımlı bir mülkiyet koşulunun arandığı ve çiftçiler sınıfının ağır bastığı demokrasidir. Burada, devlet yönetimi tümüyle bilgili kişilerin elindedir ve halk sadece iktidarın yasalara uygun olup olmadığını denetler. İkinci ve üçüncü türde, bütün yurttaşların seçme ve seçilme hakkı vardır ve yasalar her şeyden üstündür. 193 İkinci türdeki demokraside halk hayvancılıkla uğraşır ve yönetim sürecine fazla dahil olmaz çünkü hayvanlarını beslemek için şehir dışında yaşar. Üçüncü tür demokraside halkın uğraşı alanı işçilik ve zanaatkârlıktır. Bu yönetim türündeki halk sürekli olarak şehir merkezinde bulunurlar ve her an yönetim sürecine müdahale edebilirler ancak yasalar her şeyin üstünde yer aldığı için demokrasi henüz sapkınlaşmamıştır.

Demokrasinin son türü olan ve Aristoteles’in “sapkın” olarak nitelendirdiği aşırı demokraside ise yasalar üstün değildir. Yasaların egemenliği yerini halkın egemenliğine bırakmıştır, halk ve yöneticiler yasalarca denetlenmez.

“Halk yasalarca denetlenmediği için mutlak erke ulaşmayı amaçlar ve despot gibi davranır, ancak kendisine yaltaklananları yükseltip onurlandırır. Demagogların cirit attığı böyle bir demokrasinin, bir anayasa bile olduğu söylenemez. Çünkü yasaların egemen olmadığı yerde, anayasa da yoktur.”

Aristoteles, yasaların ön planda olduğu ilk üç demokrasi türünde bir sakınca görmez. Ancak en son tür olan demokrasideki sapması durumunda yönetici, gücü elinde tutmak için despot bir tavır içine girer, toplumun çıkarı yerine kendi çıkarlarını ön planda tutar. Kısacası yöneticiler yasaların üstünde yer alır. Oysaki Aristoteles’e göre, yasaların egemen olmadığı yerde anayasa da yoktur. Yasa, yöneticiler de dahil olmak üzere her şeye egemen olmalıdır.

3. Erdemli Yurttaş ve Orta Sınıfın Rolü

Aristoteles'in yurttaş tanımını yaparken seçici bir tutum sergilediği söylenebilir. Devletin görevi yurttaşların erdemli ve iyi yaşamını sağlamak ve iyi yaşamı yükseltmek olduğuna göre, yurttaşlarda ancak erdemli yaşama potansiyeline sahip, iyi insanlar olmalıdır. Aristoteles, yurttaş tanımlaması yaparken şehrin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur. Şehrin ihtiyaçlarını gideren ve tıpkı kralda olduğu gibi kendi kendine yeten insanlar yurttaş olabilmektedir. Bu durumda da yurttaş grubu daha çok çiftçiler, rahipler, yargıçlar ve askerler gibi grupları kapsar.

Aristoteles için zenginleşmenin doğal yöntemi, evi ve toprağı kendi imkanlarıyla yönetmektir. Yurttaş tanımı yaparken Aristoteles köleleri yurttaş tanımına dahil etmemektedir. Çünkü Aristoteles, bazı insanların gerek fiziksel özellikleri gerekse de akıl olarak doğuştan köle şeklinde yaratıldığını ileri sürmektedir. Ona göre insanlar doğuştan yöneten ve yönetilen olmak üzere ayrılmıştır ve doğal olarak köle olanların, efendinin yönetimine itaat etmeleri, kölelerin kendi menfaatlerine bir durumdur. Bu ifadede Aristoteles'in, insan vücudunun ruh olmadan var olamaması, bedeninin ruh tarafından yönetilmesi gibi kölenin de efendisi tarafından yönetilmeye ihtiyaç duyduğu düşüncesi etkilidir. Çünkü köle akıl yürütemediği için bilemez, bu sebepten dolayı da köle olan kişi özgür olsa bile mutlu olamaz. Bu yüzden bir efendinin himayesinde yaşaması iki taraf için de iyi olacaktır. Aynı zamanda köleliği mülk edinmenin bir parçası olarak da gören Aristoteles, üretimin gerçekleştirilebilmesi kölelerin vazgeçilmez olduğunu düşünür. Orta sınıfa gelince Aristoteles için orta sınıf bir denge unsurudur ve orta sınıfın yoğun olduğu bir devlet doğru bir yönetim biçimi tercih etmiştir demektir. Tüm bu sınıflandırmalar göz önüne alındığında Aristoteles için yurttaş: "yasal, siyasal ve yönetsel görevler alan ya da almaya hak kazanan kimselerdir." diye tanımlanabilir.

4. Aristoteles ve Hukuk

Aristoteles'in kendi felsefesinde erdemler büyük bir yer kaplar. Aristoteles için en çok kendine yeten ve en üstün erdem adalettir. Aristoteles adaleti bir insanın ulaşması gereken en önemli erdemler arasında, adaleti de tam ve mükemmel erdem olarak saymaktadır. Çünkü adalet bireyin sadece kendisini değil onun çevresini yani başkalarını da etkilemektedir. Adalet bir erdem olduğu gibi, aynı zamanda kişiler arası ilişkileri düzenleyen bir idedir. Aristoteles'e göre adalet yasaya uygun olan ve eşitliği gözetende; adaletsizlik ise, yasaya aykırı olan ve düzensizlik çıkarandır.

Aristoteles adaleti genel ve özel anlamda ikiye ayırır. Genel anlamda adalet, adaletin yasaya uygunluk ve politik düzene saygı olduğunu, hukuki adalet anlamında kanuna itaat etmekten meydana geldiğini söylemektedir. Özel anlamda adaleti ise dağıtıcı ve denkleştirici adalet oluşturur. Dağıtıcı adalet, şeref ve malların paylaşılmasında herkesin yeteneğine ve toplum içerisindeki konumuna göre pay almasını emretmekte; kişilerin devlete karşı ödevlerinin belirlenmesinde de yine bu hususların dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Aristoteles'e göre, kişiler arasındaki farklılıklar doğal bir durumdur ve dolayısıyla devletin bu farklılıkları dikkate alarak bir dağıtım yapması, herkese hak ettiğini vermesi de doğal olarak karşılanmalıdır. Nitelik olarak eşit olmayan kişilere eşit servet dağılımı yapmak, aslında eşitliğe aykırıdır ve bu durumda da ortaya adaletsizlik çıkmaktadır. Çünkü dağılım aşamasında, bireyin topluma yaptığı katkı esas alınmalıdır; bu noktada da mutlak ve sayısal bir eşitlik sadece adaletsizlik getirmektedir.

5. Çoğunluğun kararı adaletin ölçüsü müdür, yoksa adalet çoğunluğun üzerinde bir ilkeye mi dayanmalıdır?

Aristotele'e göre en ideal anayasal yönetim biçimi tarımın ve çiftçilerin ön planda olduğu şeklidir. Yasaların egemen olduğu, yöneten kişinin soylu bir kesimden geldiği, halkın yönetime katılırken ancak bir denetleyici unsur olduğu sistemdir. Bu anayasal yönetimde yurttaşların görevlere getirilmesi, mülkiyet ölçütüne bağlanmıştır. Sürekli olarak gözetilen bu koşul; seçilme hakkını gerekli mülkiyet tutarını karşılayan yurttaşlara vererek, gerekenin altında servete sahip olanın seçilmesini engeller. Başka bir deyişle mülkiyet koşulunun düşük tutulması, yurttaşların büyük bölümünün devlet yönetimine seçmen olarak katılmasını sağlayacak, ancak yönetimde bulunmalarını engelleyecektir. Böylelikle Aristoteles, bu demokrasinin en ılımlı tür olmasını, çiftçilerin yoksul denemeyecek kadar çok, zengin denemeyecek kadar az servet sahibi olmalarına dayandırmış olur.

Sonuç

Kısacası Aristoteles'e göre yasalar yöneticiler de dahil olmak üzere her şeye hâkim, yöneten kişi ve kişiler soylu bir kesimden olmalıdır. Halk ancak denetleyici olarak yöneticinin yasalara uygun yönetip yönetmediğini denetler. Ama halk yasalardan üstün olursa bütün yönetim biçimleri gibi yönetime katılan yurttaşlar bunu kendi çıkarlarını gözetken bir araca çevirebilir. Aynen krallığın tiranlığa dönüşmesi gibi bunun nedeni de aşırıya kaçmış demokraside yönetime katılan yurttaşları denetleyen bir anayasa olmamasıdır. Onun yerine aşırı özgürlük durumu vardır ve herkes dilediği gibi yaşar.

Demokrasi, modern siyasal söylemde çoğu zaman mutlak bir "iyi" ve en meşru yönetim biçimi olarak sunulsa da, özellikle son 50 yılda Batılı devletlerin Orta Doğu'ya yönelik müdahaleleri bu iddianın pratik karşılığını ciddi biçimde tartışmalı hâle getirmiştir. Bu süreçte gerçekleştirilen askeri müdahaleler, rejim değişiklikleri ve dış destekli yönetim dönüşümleri, bölgede barış ve istikrar üretmekten ziyade uzun süreli siyasal kırılmalıklar ve toplumsal yıkımlar ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle demokrasi, iddia edildiği gibi evrensel bir düzen ve istikrar modeli olmaktan çok, belirli güç ilişkileri içinde işleyen ideolojik bir araç olarak da değerlendirilebilir.

Kaynakça

(2010). Aristoteles'in Adalet Anlayışı Murat Adıyaman. Ege Üniversitesi.

Şahin, B. Ö. (2015). Sapkın rejim demokrasi: platon-Aristoteles örneği. Erciyes Üniversitesi.

: Özten, B. (2022). Aristoteles'i yeniden düşünmek: Aristoteles hukuk anlayışı. İstanbul Üniversitesi.

Aristoteles, Politika, Kitap III-8. Ayrıca N.E., VIII. Kitap, 1160a 31-1160b 20.

Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa

Aristoteles, Politika, (Çev. Mete Tunçay), Remzi Kitabevi

Aristoteles, N.E., VIII. Kitap, 1160b 11-18.

Aristoteles, Kitap IV-9, s. 124.

Aristoteles, Politika, KitapV-1, s. 141.

Ağaoğulları, a.g.e., s. 362.

Aristoteles, a.g.e., s. 164-168;

Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Tıpkı 18. Bası, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2020, s. 45.

Arslan, a.g.e., s. 265; Göze, a.g.e., s. 57. Güriz, a.g.e., s. 156; Can Tuncay, Adalet Peşinde, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2018, s. 99.

Oktay Uygun, Devlet Teorisi, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, Ekim 2020, s. 137.

Işıktaç, a.g.e., s.83; Topakkaya, a.g.m., s.37,38; Tuncay, a.g.e., s.100; Göze, a.g.e., s. 57, 58.

Hegemonik Müdahale ve İç Savaş Dinamikleri: İspanya İç Savaşı Örneğinde Zor, Radikal ve Yumuşak Güç Stratejileri

Öz

Bu makale, yerel bir askeri darbenin büyük çaplı bir ideolojik çatışmaya dönüştüğü İspanya İç Savaşı süresince gerçekleşen hegemonik müdahalelerin iç savaşa etkisini ve güç çeşitlerini incelemektedir. General Francisco Franco önderliğindeki milliyetçiler ve cumhuriyetçiler arasındaki bu savaş; faşizm, komünizm ve liberal demokrasi gibi rakip ideolojilerin çarpışma sahası haline gelmiştir. Bu yazıda çatışmanın daha da derinlerine inilerek dönemin siyasal düzenine bir ışık tutulmakta ve dış aktörlerin savaş üzerindeki müdahaleleri incelenmektedir. Ayrıyeten savaş süresince geliştirilen zor ve yumuşak güç stratejileri süreç ve sonuç bakımından değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: İdeolojik bloklaşma, Hegemonya, İç savaş, Propaganda

Giriş

20. Yüzyılın kritik kırılma noktalarından biri olan İspanya İç Savaşı (1936 - 1939) yalnızca ülke içi bir savaş olmanın ötesinde küresel güçlerin dahil olduğu bir hegemonya mücadelesidir. Birinci dünya savaşından çıkan ve 20 yıl sonra ikinci dünya savaşında başrolleri oynayacak olan iki temel hareket, faşizm ve komünizm, cumhuriyet yıllarında İspanya'da küçük bir varlığa sahipken iç savaş başladıktan sonra gerçek bir destek kazanarak savaşın küresel boyuta taşınmasında etkili rol oynamıştır. Bu makale, İspanya İç Savaşı üzerinden savaş dinamiklerine dış aktörlerin etkisini ve ideolojik bloklaşmaları inceleyecektir. Ayrıyeten zor, radikal ve yumuşak güç kullanım stratejilerinin savaş ve toplumsal düzen üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

1. Monarşiden Cumhuriyete

İspanya 20. yüzyılın başında Küba, Filipinler ve Porto Riko'yu henüz kaybetmiş ve kuvvetten düşmüş bir ülkeydi. Eski imparatorluğun nihai çöküşü ve sömürgelerin kaybı dolayısıyla ülke halkı üzerinde karamsarlık hakimdi. O dönemde ülkeyi canlandırmak amacıyla yeni çözüm arayışları başlamıştı ve bu durum, siyasal kurumların ve toplumun demokratikleşmesi yönünde yeni yolların açılmasına vesile olmuştur. 1886-1931 yılları arasında tahtta oturan 13. Alfonso'nun başında bulunduğu siyasal sistem, tabanını genişletmeye ya da parlamento kanalıyla toplumsal sınıfların sanayileşme, modernleşme ve kentsel büyüme gibi çeşitli isteklerini kanalize etmeye yetmiyordu. Kolektif eylem ve hareketleriyle halk, kamusal sahneye çıkarak ısrarlı bir şekilde siyasi sistem içerisinde yer almayı talep ediyordu. Başlangıçta pek de etkili olmayan bu hareket 1931'de monarşik sistemin çöküşüne yol açtı. Monarşiye yönelik husumet İspanya'nın her tarafında kontrol edilemez şekilde yaygınlaştı ve pek çok monarşist, cumhuriyet içinde muhafazakar ilkeleri savunmanın daha iyi ve mantıklı bir seçenek olduğuna ikna olarak monarşiyi terk etti. 12 Nisan 1931 tarihinde yapılan ilk belediye seçimleri sonucunda 50 vilayet başkentinden 41'inde cumhuriyetçiler zafer elde etti ve ertesi gün pek çok belediye cumhuriyet ilan etti. 14 Nisan gününde kralın sürgüne gönderilmesi ile beraber ülkede resmen cumhuriyet dönemi başlamış oldu ve bu durum solcu kesim tarafından coşkuyla kutlandı.

2. Sağ - Sol Çatışması

1931 Nisan'ında cumhuriyet'in kuruluşundan, 1933 Eylül'ünde Manuel Azana'nın görevden alınışına kadar cumhuriyetçi ve sosyalistlerin koalisyon hükümetleri, ordunun yeniden örgütlenmesi, kilise ve devletin ayrılması, tarım arazilerinin dağılımı gibi geniş kapsamlı pek çok radikal değişim yapmıştır. Bu sayede İspanya daha önce hiç yaşamadığı kadar yoğun bir çatışma ve değişim dönemine girerek demokratik ilerleme kaydeder.

O dönemde sivil kesimin egemenliğini kurması için toplumun büyük ölçüde sekülerleşmesi gerekiyordu. Uzun zamandır süregelen yönetim anlayışından demokrasiye geçiş, zihin yapısındaki değişimi zorunlu kılıyordu. Bu durum, cumhuriyet'i Katolik Kilisesiyle karşı karşıya getirdi. Anayasa ile beraber kilise mülklerinin devlete ait olduğu belirtilerek dini kurumlar, sanayi ve ticaret faaliyetlerden alıkonuldu. Laik bir devlet yapısı kurmayı hedefleyen İspanya Cumhuriyeti, Katolik Kilisesi'nin eğitim üzerindeki tekeli sert önlemlerle kaldırdı. Kilise okulları kapatılarak veya devlet denetimine alınarak eğitim laikleştirildi, dini eğitim zorunlu olmaktan çıkarıldı ve eğitimde devlet kontrolü sağlanarak Kilise'nin eğitim sistemi ve diğer pek çok alan üzerindeki otoritesine son verildi.

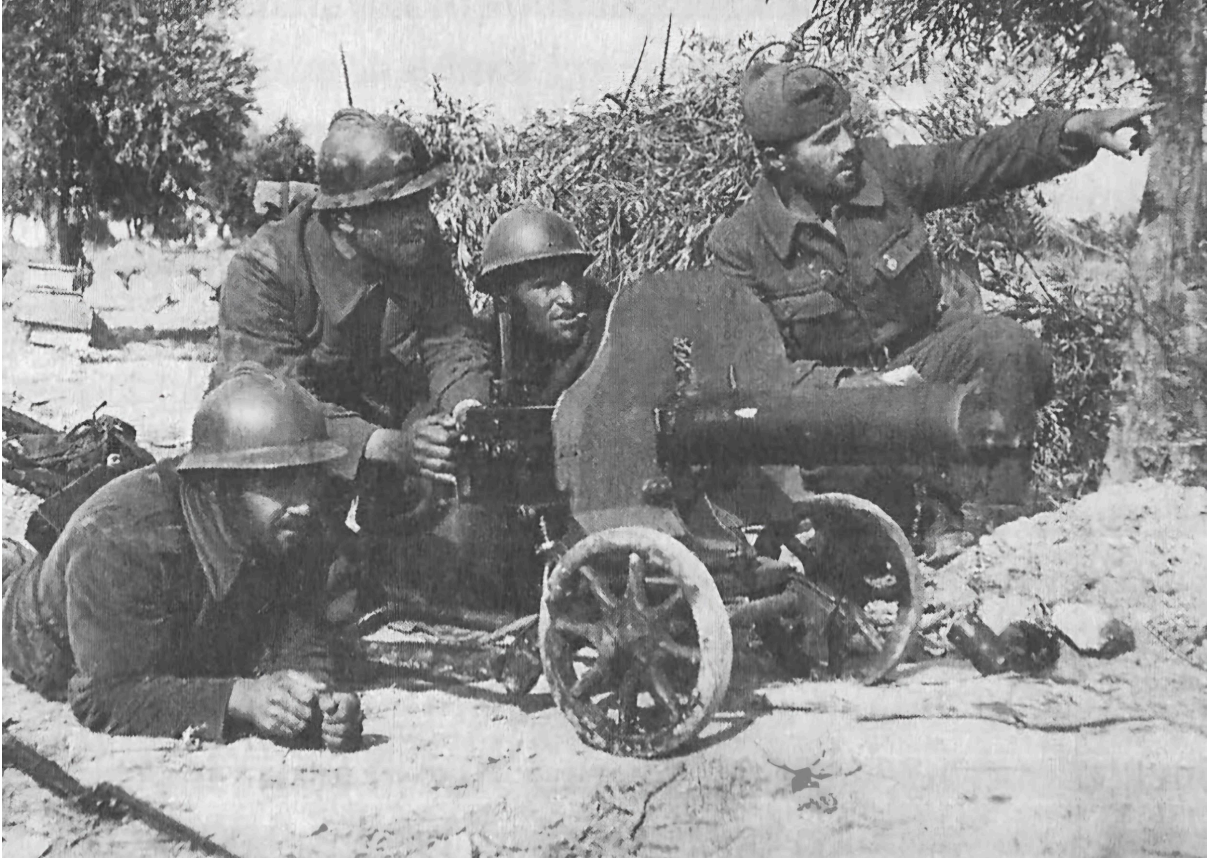
Din gibi toprak da cumhuriyet döneminde, ekonomik üretiminin hala yarısından fazlasının tarıma bağlı olan İspanya'da temel çatışma merkezlerinden birisi haline geldi. Cumhuriyetçi bölgelerde toprak sahiplerinin topraklarına el konuldu ve mülksüzleştirildi. Bu bölgelerde bir çok toprak sahibi şiddete maruz kalarak sürgün edildi. Hükümet tarafından bu topraklar köylülere dağıtılarak önemli reformlar yapılmaya çalışıldı.

Cumhuriyet bir anda çok fazla şeyi -toprak, Kilise, ordu, eğitim ve çalışma ilişkileri- değiştirmeye kalkmıştı ve kısa sürede kendisine çok fazla düşman edildi. İlkesel olarak tehdit altında olduğunu düşünen milliyetçi gruplar, kısa sürede cumhuriyete karşı mücadele etmek için örgütlendi. Özerk Sağcı İspanyol Konfederasyonu (CEDA) İspanyol sağının ilk kitle partisi olarak Hristiyan uygarlığını savunmak, cumhuriyetin yasalarıyla mücadele etmek ve anayasayı değiştirmek amacıyla 1933'ün Şubat'ında kurularak aynı yıl seçimlerde en fazla oyu alarak hükümet haline geldi. Daha sonra 3 yılın ardından yapılan 1936 seçimlerinde bu sefer solcu koalisyon başarılı olunca bu yenilgi nedeniyle parlamenter yollardan iktidarı elde edemeyen Katolik sağ ve faşistler, hükümete ve cumhuriyete zor güç kullanarak karşı çıkmaya başladı. Silahlı kuvvetler hükümet yanlıları ve milliyetçiler olmak üzere ikiye bölündü. İkinci Cumhuriyet Dönemi'nde, sol eğilimli hükümetler ordu içindeki monarşist ve sağcı subayları tasfiye ederek sürgüne gönderdi.

17-18 Temmuz 1936'da daha öncesinde Afrika'ya sürgün edilmiş General Francisco Franco ve Emilio Mola, Fas'tan başlayan ve İspanya'ya yayılan askeri bir darbe girişimi başlattı. Ordu içerisindeki bir grup asker cumhuriyete sadık kalırken diğerleri bu harekete katılarak Fas'tan yola çıkan ve daha sonrasında solculara saldıracak olan milliyetçi orduya dahil oldu. Solcu Halk Cephesi hükümetine karşı General Francisco Franco liderliğindeki bu sağcı-faşist askeri ayaklanmalar yaşandı; köklü toplumsal bölünmeler, ekonomik kriz, kilise-devlet çatışması ve demokratik cumhuriyet ile otoriter milliyetçiler arasındaki ideolojik kutuplaşma iyice belirgin hale geldi. Böylece askeri ayaklanmanın bir sonucu olarak ortaya iç savaş çıkmış oldu.

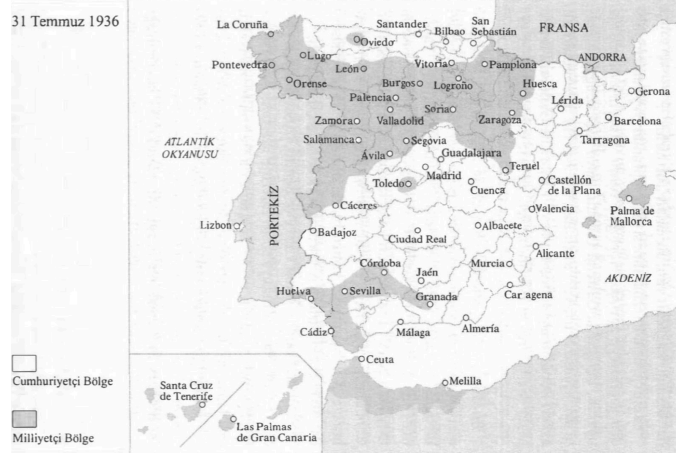
3. Savaş ve Hegemonların Etkisi

1936'nın Temmuz'unda başlayan askeri isyanlar İspanya'yı milliyetçiler ve cumhuriyetçiler olmak üzere ikiye bölmüştü. Orduda ve güvenlik güçlerinde derin bir bölünmeye yol açan bu ayaklanmalar cumhuriyet devletini zayıflatmıştı. General Franco, 1936-1939 İspanya İç Savaşı'nda cumhuriyetçi güçlere karşı mutlak üstünlük sağlamak ve savaşı kazanmak amacıyla, ideolojik olarak benzer faşist/otoriter rejimler olan Nazi Almanya'sı ve İtalya'dan askeri yardım istedi. Bu yardımlar, askeri mühimmat, uçak ve asker (Condor Lejyonu) desteğinden oluşuyordu. Bu uçakları kullanması Franco'ya cumhuriyet donanması ablukasını aşma, Afrika'dan Endülüs'e asker geçirme ve böylelikle Madrid'e yürüme olanağı verdi. Yalnızca birkaç hafta içinde 13.000 den fazla asker Fas'tan yola çıktı ve Cebelitarık Boğazı'nı geçerek İspanya'ya doğru ilerledi. Paul Preston bu durumu "Mussolini ve Hitler kötü giden bir ayaklanmayı kanlı ve uzun süren bir iç savaşa dönüştürdüler." şeklinde açıklar.

Bu askeri ayaklanma, temel hedefi olan iktidarı ele geçirmeyi ve cumhuriyet'i devirmeyi başaramaz ancak hükümet de ayaklanmayı bastırarak durumda değildir. İtalya ve Almanya, desteklerini kesmeyerek isyancılara çabalarını sürdürme olanağı verir ve hükümet de acilen dış yardım peşine düşerek Sovyetler Birliğinden yardım ister. İlk başlarda olumlu karşılamadığını ve Hitler ile Mussolini'nin her şeye rağmen isyancılara yardım ettiğini görmek Stalin'i endişelendirir. Eğer cumhuriyet kısa sürede yenilirse Fransa'nın Almanya açısından stratejik pozisyonu radikal biçimde zayıflayacak, Nazi Faşist gücün artışı Sovyetler Birliği içinde olumsuz sonuçlara yol açacaktı. İdeolojik kaygılar ve bloklaşmanın bir sonucu olarak yardım yapılmasına karar verilir. Bu sayede iç çatışma, bir tarafta Almanya, İtalya ve isyancıların olduğu faşist blok ve diğer tarafta cumhuriyetçiler ve Sovyetler Birliği'nin yer aldığı komünist blok arasındaki bir ideoloji çatışması halini alarak daha büyük bir alana yayılır.

Sovyetler birliğinden uçak, mühimmat gibi yardımlar alınır, milliyetçi grupların saldırı ve isyanlarına karşı konulur. Fakat yine de cumhuriyet devletinin, yapılan yoğun isyanlar ve askeri ayaklanmalar sonucunda sendelemeye başlaması ile kamu düzeni bozulur. İsyancılar, işgal ettikleri yerlerde siyasal ve ideolojik düşmanlarını silen bir terör sistemi kuruyor, bu iki grup arasındaki çatışmalar çok kanlı geçiyordu. Yine de 1936 Eylül ayında milliyetçi güçlerin Toledo'ya girmesiyle 1937 Şubat başlarında Málaga'nın ele geçirilmesi arasında cumhuriyet güçleri onları henüz durdurabiliyordu. Fakat Málaga ele geçirildikten sonra şehirde büyük bir katliam yaşandı. Şehrin düşmesiyle on binlerce sivil ve asker, güvenli bölge olan Almería'ya ulaşmak için kıyı yoluna döküldü. Milliyetçilere ait gemiler ve uçaklar tarafından bombalanarak veya makineli tüfekle taranarak mülteci kalabalığından pek çok kişi öldürüldü, 4.000 Cumhuriyet yanlısı infaz edildi. Bu ağır yenilgi Cumhuriyetçi hükümette krize yol açtı ve askeri başarısızlıkla suçlanan General Asensio Torrado görevden alındı. Malaga'nın kaybı sonrası cumhuriyetçilerin güneydeki varlığı ciddi şekilde zayıflaması üzerine milliyetçiler odağını Madrid ve kuzey cephelerine kaydirdi.

4. Hegemonya ve Hegemonik Müdahaleye Bakış

Hegemonya, Yunanca hegemonia (önderlik) kelimesinden gelir. Bir devletin, grubun veya ideolojinin, zor kullanma ve rıza üretme yöntemleri ile diğerleri üzerinde baskın otorite kurmasıdır. Hegemon, sistemi kendi çıkarları doğrultusunda kurallara bağlar ve yönetir. Yönetme aşamasında kullandığı yöntemler sadece silah ve ordu gücüyle sınırlı değildir, propaganda ve kamuoyunu da çıkarları doğrultusunda etkin bir şekilde kullanabilir. Savaşta yapılan hamlelerin etkisi sadece ekonomik ve askeri sahada sınırlı kalmayarak kamuoyu ve halkın düşünce yapısı üzerinden de savaşın seyrine etki edecek önemli etkileri olur.

Bir örnek olarak İspanya ilk cumhuriyet döneminde (1931 - 1933) dinsel kurumların eğitim faaliyetlerini yasaklayan yasanın uygulaması verilebilir. Her ne kadar 1933 Kasım'da sosyalist sol cumhuriyetçilerin seçimi kaybetmesi üzerine askıya alındıysa da dini konularda toplumsal düzenin dinle geleneksel özdeşliği daha da güçlendirerek radikalleşme yolunda etkili olmuştur. Savaş esnasında dış aktörlerin katılmasıyla komünizm ve faşizmin gelişi ile İspanya'daki iç savaş, sadece birkaç hafta içerisinde belli başlı güçlerin endişeleri arasında merkezi bir yer edindi. Başlangıçta tek bir ülkenin yurttaşları arasındaki bir anlaşmazlık, çok kısa sürede uluslararası oyuncuları olan bir savaşa evrilmisti.

5. İdeolojik bloklaşma

Çatışmayı oluşturan iki ana grup milliyetçiler ve cumhuriyetçiler kendi ortak paydaları etrafında toplanarak aynı ideolojiyi savunuyordu. Bir yandan solcu/liberal kesim komünizm ve "faşizme karşı durma" ortak paydasında birleşirken diğer yandan sağcı/muhafazakar kesim faşizm ve monarşizm etrafında kenetleniyordu. Her iki taraf da çatışmanın doğal bir sonucu olarak kendi bloğu içerisinde güçlü bir bağlılık gösteriyor ve taraflar birbirlerinden keskin bir şekilde ayrılıyordu.

Çatışmanın ve savaşın şiddetinin artmasıyla bağlantılı olarak taraflar, sorunun sorumlusu olarak gördükleri "öteki" gruba karşı daha sert bir ideolojik tavır takınır. Gerilim duygusuyla beraber aidiyet duygusu artar. Bu durum, içerisine pek çok ideolojinin dahil olduğu İspanya iç savaşı üzerinden çok net bir şekilde gözlemlenmeye uygundur.

6. Yumuşak ve Zor Güç Kullanımı

Savaş süresince her iki taraf da zor güç kullanmanın yanı sıra yumuşak güç ve propaganda yoluyla da üstünlük sağlamak ve dünya kamuoyunda ses getirmek için çaba göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak savaş sadece ülkede değil, dünya genelinde siyasete, sanata, edebiyata ve kültürel belleğe de derin izler bırakmıştır. Cumhuriyetçiler daha çok uluslararası dayanışma, sanat ve anti-faşizm üzerine yoğunlaşırken milliyetçiler din, gelenek ve düzen temalarını ön plana çıkarmıştır. Dünyaca ünlü sanatçılar cumhuriyet davasına destek vermiş ve bu konuda kamuoyu oluşturmuştur. Picasso'nun çizdiği ve İspanya İç Savaşı sırasında Nazi Almanyası'nın Guernica kasabasını bombalamasını ve bunun yarattığı dehşeti anlatan tablo verilebilecek örnekler arasındadır. Ayrıca parlak renkli ve etkileyici grafiklere sahip posterler, halkı seferber etmek için savaş süresince yaygın olarak kullanılmıştır. Ernest Hemingway, George Orwell ve Andre Malraux gibi yazarlar bizzat İspanya'ya gitmiş veya yazılarıyla cumhuriyetçilere destek vermişlerdir. Bu durum, savaşın sadece yerel bir çatışma değil, küresel bir "faşizme karşı hürriyet" mücadelesi olduğu algısını güçlendirmiştir.

Milliyetçi taraf ise ideolojilerini savunmak için yumuşak güçlerini daha çok muhafazakar değerler, dini meşruiyet ve toplumsal düzen vaadi üzerine inşa etmiştir. Katolik Kilisesi'nin desteği, Milliyetçilerin en güçlü yumuşak güç aracı olmuştur. Savaşı komünist "tanrısızlığa" karşı kutsal bir "Cruzada" (Haçlı Seferi) olarak tanımlayarak, hem İspanya'daki dindar halkın hem de dünyadaki Katoliklerin desteğini almışlardır. Ayrıyeten radyo programları da kitleleri manipüle etmek ve halka korku salmak için etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Guernica

Yumuşak güç kamuoyu oluştururken askeri güç de sahadaki gerçekliği belirlemiştir. Dış destekler tarafından gönderilen askeri mühimmat, uçak, asker gibi yardımlar savaşın seyri açısından önemli etkenlerdir. Savaş, Avrupa'daki totaliter güçlerin doğrudan askeri desteğiyle büyük bir yıkıma dönüşmüştür. Her iki taraf da kontrol ettikleri bölgelerde otorite kurmak için zor güç kullanmış ancak yöntemler farklılık göstermiştir.

Milliyetçiler ele geçirdikleri yerlerde muhalifleri sistematik olarak infaz etmeyi bir devlet politikası şeklinde uygulanmıştır. Yaklaşık 130 bin cumhuriyetçinin kurşuna dizilerek öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Ayrıyeten Almanya ve İtalya, Franco'ya düzenli silah akışı, binlerce asker ve modern uçaklar sağlayarak askeri dengeleri milliyetçiler lehine değiştirmiştir. Nazi Almanyası'nın Kondor Lejyonu ve İtalya'nın hava kuvvetleri, savunmasız şehirleri bombalayarak "topyekûn savaş" taktiğini uygulamıştır ve pek çok bölge hava bombardımanına tutulmuştur. 1937'deki Guernica bombardımanı, sivil yerleşim yerlerinin havadan yok edilmesinin en bilinen örneğidir.

Cumhuriyetçiler tarafından savaşın başında, özellikle merkezi otoritenin zayıf olduğu dönemlerde dini figürlere (rahip ve rahibeler) ve sağcı sempatanlara yönelik "Kızıl Terör" olarak adlandırılan kontrolsüz şiddet olayları yaşanmıştır. Katolik Kilisesi, reformların önünde bir engel ve sağcıların müttefiki olarak görüldüğü için hedef alınmıştır. Savaş boyunca 6.800'den fazla Katolik din görevlisi (rahipler, keşişler ve rahibeler) işkence görmüş ve infaz edilmiştir. Kiliseler, manastırlar ve dini okullar yağmalanmış, yakılmış veya tahrip edilmiştir. Cumhuriyetçiler, kendi bölgelerindeki sağcılar, sanayicileri, toprak sahiplerini ve muhafazakar siyasetçileri, Milliyetçilere içeriden destek veren bir iç düşman olarak yaftalayarak hedef almışlardır. Ayrıyeten Sovyetler Birliği cumhuriyetçilere tank, uçak ve askeri danışman göndererek sert güç kapasitesini artırmaya çalışmıştır. Dünyanın dört bir yanından gelen yaklaşık 35.000 gönüllü, uluslararası tugayda cumhuriyetçiler safında silahlı mücadeleye katılmıştır.

Sert güç, İspanya İç Savaşı'nda sahada toprak kazanmak ve fiziksel direnci kırmak için, yumuşak güç ise bu şiddeti meşrulaştırmak ve uluslararası destek kazanmak için birbirini tamamlayan unsurlar olarak işlev görmüştür. Daha sonrasında bu çatışmadan elde edilen deneyimler, İkinci Dünya Savaşı sırasında taktiksel olarak etkili bir biçimde kullanılmıştır.

Sonuç

Sovyetler Birliği (SSCB), İspanya İç Savaşı süresince cumhuriyetçi tarafı desteklemiştir ancak cumhuriyetçi tayfanın 1938'de bölünmesi ve kaybetmeye başlamasıyla beraber dış desteğini büyük ölçüde çeker. Milliyetçiler 1937'de Bilbao'yu, 1938'de Teruel'i ve 1939'da Barselona ile başkent Madrid'i alır ve neredeyse tüm ülke Franco'nun faşist yönetimi altına girer. Savaş, 1 Nisan 1939 tarihinde resmi olarak bitmiş olur. Savaşın bitmesiyle beraber binlerce solcu İspanyol sürgüne gönderilir ve ülkede 1975'e kadar sürecek olan otoriter bir diktatörlük kurulur.

İspanya iç savaşı, demokratik kurumların toplumsal talepleri kanalize etme yeteneğini kaybetmesi ve siyasal aktörlerin "zor güç" kullanımını meşrulaştırması ile beraber yıkıcı bir hegemonya mücadelesi haline gelmiştir. Başlarda ülke içi bir anlaşmazlıktan doğan çatışmanın küresel boyuta taşınması ile beraber taraflar, birbirlerinden daha keskin bir şekilde ayrılmış ve kendi blokları içerisinde daha tutucu bir tavır takınmıştır. Bu savaş, sadece askeri bir galibiyetle değil, aynı zamanda yumuşak güç ve propaganda yardımıyla da siyasal gerçekliğin yeniden inşa edilebileceğini gösterir nitelikte olup hegemonya müdahalesinin etkilerinin gözlemlenebildiği tarihsel süreçteki önemli bir örnektir.

Kaynakça

İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi - Julian Casanova

The Spanish Civil War - Stanley Payne

The Spanish Civil War: A Very Short Introduction - Helen Graham

Apolitizm Olgusu ve Küresel Siyasal Süreçler: Siyasal Katılımın Dönüşümü ve Yeni Yurttaşlık Biçimleri

Öz

Bu metinde apolitizm olgusu, küresel siyasal süreçler ve değişen katılım biçimleri bağlamında incelenmektedir. Geleneksel siyasal katılım yollarının zayıflamasıyla birlikte bireylerin siyasetle kurduğu ilişkinin dönüşümü ele alınmış; özellikle dijital aktivizm, tüketim kültürü ve genç kuşakların siyasal mesafesi üzerinde durulmuştur. Apolitizmin yalnızca bir ilgisizlik durumu olmadığı, kimi durumlarda mevcut siyasal yapılara yönelik dolaylı bir tepki ya da alternatif bir tutum olarak ortaya çıkabileceği tartışılmıştır. Bu doğrultuda, apolitizmin modern siyasal sistemler içindeki yeri ve anlamı sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal katılım, Dijital aktivizm, Bireyselleşme, Siyasal meşruiyet

Giriş

Siyasal katılım, tarihsel olarak bireylerin yönetime doğrudan dahil olduğu belirli pratikler üzerinden tanımlanmıştır. Oy verme, parti faaliyetlerine katılma ve kitlesel eylemler bu katılımın en bilinen örnekleri arasında yer alır. Ancak günümüzde bu klasik biçimlerin etkisi azalırken, bireylerin siyasetle kurduğu ilişki de daha farklı ve dolaylı yollar üzerinden şekillenmeye başlamıştır.

Bu değişimde dijitalleşme önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal medya ve çevrimiçi platformlar, bireylere hızlı ve düşük maliyetli katılım imkanları sunarken, siyasal eylemin doğasını da dönüştürmektedir. Aynı zamanda bu yeni katılım biçimlerinin yüzeyselliği ve etkisi tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Öte yandan artan bireyselleşme ve tüketim kültürü, siyasal alanın bireylerin gündelik hayatındaki yerini yeniden tanımlamaktadır. Özellikle genç kuşaklar arasında gözlemlenen siyasal mesafe, yalnızca ilgisizlikle değil; güvensizlik, temsil eksikliği ve alternatif ifade arayışlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Bu çerçevede apolitizm kavramı yeniden ele alınması gereken bir olgu haline gelmektedir. Apolitizmin pasif bir geri çekiliş mi yoksa değişen siyasal koşullara uyum sağlayan yeni bir tavır biçimi mi olduğu sorusu, günümüz siyasal tartışmalarının merkezinde yer almaktadır.

1. Siyasal Katılımın Tarihsel ve Kuramsal Çerçevesi

Siyasal katılım, modern siyaset biliminin temel kavramlarından biridir ve bireylerin siyasal sistem üzerinde etkide bulunmak amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetleri ifade eder. Bu faaliyetler tarihsel olarak seçimlerde oy kullanmak, siyasal partilere veya sivil toplum kuruluşlarına katılmak, protestolara katılmak ya da kamusal tartışmalara dahil olmak gibi çeşitli biçimler almıştır. Modern demokrasilerde bu tür katılım biçimleri yalnızca bireysel bir hak olarak değil, aynı zamanda

demokratik sistemlerin sürdürülebilirliğinin ve meşruiyetinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Vatandaşların siyasal süreçlere dahil olması, yönetim ile toplum arasında bir bağ kurarak siyasal sistemlerin toplum tarafından kabul edilmesini ve desteklenmesini kolaylaştırır.

Bu kavram yalnızca pratik bir davranışı değil, aynı zamanda bir yurttaşlık anlayışını da yansıtır. Demokratik sistemlerde yurttaşlardan beklenen rol yalnızca yönetime tabi olmak değil, aynı zamanda kamusal meseleler hakkında görüş bildiren ve siyasal süreçleri etkileyebilen aktif bireyler olmaktır. Bu nedenle aktif yurttaşlık, demokratik düzenin önemli unsurlarından biri olarak kabul edilir.

Tarihsel olarak bu tür faaliyetlerin biçimleri toplumların siyasal yapılarıyla yakından bağlantılı olmuştur. Antik dönemlerde kamusal karar süreçlerine dahil olma hakkı çoğunlukla sınırlı bir yurttaş grubuna aitken, modern dönemde demokratikleşme süreçleriyle birlikte bu hak giderek genişlemiştir. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda oy hakkının yaygınlaşması, siyasal süreçlere daha geniş toplum kesimlerinin dahil olmasını sağlamıştır. Bu gelişme, modern demokrasilerin temel ilkelerinden biri olan temsili yönetim anlayışının güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

20. yüzyıl boyunca yurttaşların siyasal sistemle kurduğu ilişki büyük ölçüde kurumsal kanallar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Seçimler, parlamenter kurumlar, sendikalar ve çeşitli siyasal örgütlenmeler bireylerin siyasal hayata dahil olmasının temel araçları olmuştur. Bu dönemde kamusal faaliyetler çoğu zaman kurumsal yapılar aracılığıyla örgütlenen ve belirli ideolojik çerçeveler etrafında şekillenen bir alan olarak görülmüştür. Siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları bireylerin taleplerini siyasal sisteme ileten başlıca aracı kurumlar olarak işlev görmüştür. Ancak 20. yüzyılın sonlarından itibaren küreselleşme, ekonomik dönüşümler ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bireylerin siyasetle kurduğu ilişkinin doğasını önemli ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Küresel iletişim ağlarının yaygınlaşması, bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırmış ve kamusal tartışmaların daha geniş platformlarda gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. Özellikle internet ve sosyal medya gibi dijital iletişim araçları, bireylerin siyasal konular hakkında görüşlerini ifade edebilecekleri yeni alanlar yaratmıştır.

Günümüzde siyaset bilimi literatürü, yurttaşların kamusal süreçlere dahil olma biçimlerinin giderek daha çeşitli ve esnek hale geldiğini vurgulamaktadır. Çevrimiçi kampanyalar, sosyal medya tartışmaları, dijital imza kampanyaları veya küresel toplumsal hareketlere verilen destek gibi faaliyetler bu dönüşümün yeni örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Bu durum bireylerin siyasal meselelerle kurduğu ilişkinin tamamen ortadan kalkmadığını, ancak farklı araçlar ve pratikler üzerinden yeniden şekillendiğini göstermektedir.

Öte yandan bu dönüşüm bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Geleneksel siyasal kurumlara katılımın azalması, özellikle bazı araştırmacılar tarafından “siyasal ilgisizlik” veya “apolitizm” olarak yorumlanmıştır. Buna karşılık başka araştırmacılar, bu durumun siyasetin ortadan kalktığını değil, yalnızca yeni biçimlerde ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu bağlamda kamusal faaliyetlerin tarihsel ve kuramsal çerçevesi incelendiğinde, siyasal davranışların toplumların ekonomik, teknolojik ve kültürel dönüşümleriyle birlikte sürekli olarak yeniden şekillendiği görülmektedir.

Dolayısıyla bireylerin kamusal süreçlere dahil olma biçimlerini yalnızca belirli kurumsal faaliyetlerle sınırlı bir kavram olarak değerlendirmek yetersiz kalabilir. Günümüz toplumlarında insanlar siyasal görüşlerini farklı araçlar ve pratikler aracılığıyla ifade edebilmektedir. Bu durum

modern siyaset biliminin bu kavramı daha geniş ve çok boyutlu bir perspektifle ele almasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede kamusal katılımın dönüşümü, aynı zamanda apolitizm tartışmalarının da merkezinde yer almakta ve bireylerin siyasetle kurduğu ilişkinin yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir.

2. Apolitizm Kavramı ve Siyasal İlgisizlik Tartışmaları

Apolitizm kavramı genellikle bireylerin siyasal konulara karşı ilgisiz veya mesafeli bir tutum benimsemesi şeklinde tanımlanır. Apolitik bireyler, kamusal tartışmalardan uzak duran, seçim süreçlerine dahil olmayan ya da siyasal kurumlara karşı belirli bir güvensizlik taşıyan kişiler olarak değerlendirilir. Uzun süre boyunca siyaset bilimi literatüründe bu durum demokratik sistemler açısından bir sorun olarak ele alınmıştır çünkü demokratik düzenin işleyişi büyük ölçüde yurttaşların kamusal süreçlere dahil olması ve siyasal karar alma mekanizmalarıyla belirli bir ilişki kurmasıyla bağlantılıdır. Bu nedenle bireylerin siyasete ilgisinin azalması çoğu zaman demokratik katılımın zayıflaması ve kamusal alanın daralmasıyla ilişkilendirilmiştir.

Bununla birlikte son yıllarda yapılan çalışmalar, bu olgunun yalnızca basit bir ilgisizlik biçimi olarak değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Siyaset sosyolojisi alanındaki araştırmalar, bireylerin siyasal alana mesafeli durmasının farklı nedenlere dayanabileceğini ortaya koymaktadır. Bazı durumlarda bu mesafe, siyasal sistemlere duyulan güvensizliğin veya temsil mekanizmalarına yönelik eleştirilerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. Bu perspektiften bakıldığında söz konusu tutum, tamamen pasif bir ilgisizlikten ziyade mevcut siyasal yapıların yeterince kapsayıcı olmadığına dair bir tepki olarak da yorumlanabilir.

Modern toplumlarda bireylerin siyasal kurumlara olan güveninin azalması bu tartışmayı daha da önemli hale getirmiştir. Küreselleşme, ekonomik eşitsizlikler ve hızlı toplumsal dönüşümler birçok bireyin siyasal sistemlerin kendi taleplerini yeterince temsil etmediğini düşünmesine yol açabilmektedir.

Bu noktada siyasetten uzaklaşma ile siyasal yabancılaşma kavramı arasında da belirli bir ilişki kurulmaktadır. Siyasal yabancılaşma, bireylerin siyasal kurumların kendilerini temsil etmediğini veya siyasal süreçler üzerinde etkilerinin sınırlı olduğunu düşünmesi durumunda ortaya çıkan bir duygudur. Böyle bir algı geliştiğinde bireyler kamusal alana dahil olmanın anlamlı olmadığı sonucuna varabilir. Öte yandan bu tartışmalar özellikle genç kuşaklar bağlamında farklı bir boyut kazanmıştır. Birçok araştırma genç bireylerin kendilerini “politik” olarak tanımlama konusunda daha çekingen olduklarını göstermektedir. Ancak bu durum onların toplumsal meselelerle tamamen ilgisiz olduğu anlamına gelmemektedir. Çevre sorunları, insan hakları, toplumsal eşitlik veya küresel adalet gibi konular gençler arasında güçlü bir duyarlılık yaratabilmektedir. Bu nedenle bazı araştırmacılar gençlerin geleneksel siyasal kurumlara mesafeli olmasına rağmen toplumsal meselelerle ilgilenmeye devam ettiğini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda “politik değilim” söylemi her zaman siyasetten tamamen uzaklaşmayı ifade etmeyebilir. Bazı durumlarda bu ifade, bireylerin kendilerini belirli ideolojik veya kurumsal yapılarla özdeşleştirmek istememelerinin bir sonucu olabilir. Başka bir ifadeyle bireyler siyasal kurumlara mesafeli olsalar bile kamusal meseleler hakkında güçlü görüşlere sahip olabilir ve bu görüşlerini farklı yollarla ifade edebilirler. Aynı zamanda bu tartışma, siyasetin toplumsal algısıyla da yakından ilişkilidir. Günümüzde siyaset çoğu zaman çatışma, kutuplaşma veya güç mücadeleleriyle

özdeşleştirilebilmektedir. Bu tür bir algı, özellikle genç bireylerin siyasal kimliklerle özdeşleşmekten kaçınmasına yol açabilir. Sonuç olarak da bazı bireyler kendilerini “apolitik” olarak tanımlayarak bu tür kutuplaşmış siyasal alanlardan bilinçli şekilde uzak durmayı tercih edebilir.

Özetle siyasetten uzak durma eğilimi tek boyutlu bir olgu olarak ele alınmaz. Bazı durumlarda siyasal konulara yönelik gerçek bir ilgisizlik söz konusu olabilirken, bazı durumlarda bu tutum mevcut siyasal sistemlere yönelik eleştirel bir mesafe anlamına gelebilir. Bu yüzden söz konusu eğilimi yalnızca pasif bir ilgisizlik olarak değerlendirmek yerine bireylerin siyasetle kurduğu ilişkinin değişen biçimlerini anlamaya yönelik daha geniş bir perspektifle ele almak gerekmektedir.

3. Siyasal Sistemlerde Meşruiyet ve Yurttaş Rızası

Her siyasal düzen yalnızca hukuki kurallar veya devletin sahip olduğu zorlayıcı güç sayesinde varlığını sürdüremez. Siyasal otoritenin kalıcı olabilmesi için toplum tarafından belirli ölçüde kabul görmesi gerekir. Bu kabul durumu siyaset bilimi literatüründe meşruiyet kavramı ile ifade edilir. Meşruiyet, yönetilenlerin mevcut yönetim biçimini bütünüyle desteklemesi anlamına gelmez; daha çok, yönetim otoritesinin genel olarak kabul edilebilir ve haklı görülmesi durumunu ifade eder. Başka bir ifadeyle, bireyler her kararı onaylamasalar bile siyasal düzenin temel çerçevesini meşru kabul ettiklerinde sistem istikrarını koruyabilir.

Modern demokrasilerde bu kabulün oluşmasında çeşitli mekanizmalar rol oynar. Hukukun üstünlüğü, hesap verebilir kurumlar, seçim süreçleri ve kamusal tartışma ortamı bu mekanizmalar arasında sayılabilir. Bu araçlar, bireylerin yönetim üzerinde dolaylı da olsa etkili olabildiği hissini güçlendirir ve yönetilenlerle yönetenler arasında bir güven ilişkisi kurulmasına katkı sağlar. Böyle bir güven ortamı, siyasal düzenin yalnızca zorlayıcı güçle değil toplumsal rıza ile de desteklenmesini mümkün kılar.

Bu ilişki ise her zaman sorunsuz şekilde işlemeyebilir. Bireyler siyasal kurumların kendi taleplerini veya toplumsal grupları yeterince temsil etmediğini düşünmeye başlayabilir. Bu durum siyaset bilimi literatüründe çoğu zaman temsil krizi kavramı ile açıklanır. Temsil krizinde bireyler ile siyasal kurumlar arasındaki bağ zayıflar ve yurttaşlar karar alma süreçleri üzerinde etkilerinin sınırlı olduğunu düşünmeye başlar. Temsil krizinin ortaya çıkmasında çeşitli faktörler rol oynayabilir. Ekonomik eşitsizliklerin artması, toplumsal beklentilerin değişmesi veya siyasal kurumların bu değişime uyum sağlamakta zorlanması bu faktörler arasında sayılabilir. Özellikle hızlı toplumsal dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde mevcut kurumların farklı toplumsal talepleri kapsamakta zorlanması, bireylerin sistemle kurduğu ilişkiyi yeniden sorgulamasına yol açabilir.

Bu bağlamda siyasete karşı mesafeli tutumların yalnızca bireysel ilgisizlikten kaynaklanmadığı da görülebilir. Hatta bu mesafe, bireylerin mevcut siyasal yapıların kendilerini yeterince temsil etmediğini düşünmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. Dolayısıyla yurttaşların kamusal süreçlerle kurduğu ilişkinin zayıflaması, aynı zamanda siyasal sistem ile toplum arasındaki bağın niteliğine dair önemli ipuçları sunabilir.

Sonuç olarak meşruiyet ve yurttaş rızası, siyasal düzenlerin istikrarı açısından temel öneme sahiptir. Yönetim otoritesinin yalnızca hukuki düzenlemelerle değil aynı zamanda toplumsal kabul ile desteklenmesi, siyasal sistemlerin sürdürülebilirliği açısından belirleyici bir faktördür.

4. Dijitalleşme ve Siyasal Katılımın Yeni Biçimleri

Dijital iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, bireylerin siyasetle kurduğu ilişkinin önemli ölçüde dönüşmesine yol açmıştır. İnternet ve sosyal medya platformları, kamusal tartışmaların yalnızca geleneksel medya veya kurumsal alanlarla sınırlı kalmadığı yeni bir iletişim ortamı oluşturmuştur. Bu yeni ortamda bireyler görüşlerini daha hızlı şekilde daha geniş kitlelere ulaştırabilmekte, toplumsal meseleler hakkında fikir alışverişinde bulunabilmekte ve farklı kampanyalara destek verebilmektedir. Siyaset bilimi literatüründe bu tür faaliyetler genellikle dijital aktivizm kavramı ile açıklanmaktadır.

Dijital aktivizm farklı araçlar ve pratikler üzerinden gerçekleştirilebilir. Çevrimiçi imza kampanyaları, sosyal medya üzerinden yürütülen farkındalık çalışmaları, hashtag kampanyaları veya çeşitli konular için oluşturulan çevrimiçi dayanışma ağları bu faaliyetlerin en yaygın örnekleri arasında yer almaktadır. İnternetin sağladığı hızlı iletişim imkânı sayesinde bireyler, geleneksel örgütlenme biçimlerine kıyasla çok daha kısa sürede geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu durum kamusal tartışmaların daha görünür hale gelmesine ve belirli toplumsal sorunların gündeme taşınmasına katkı sağlayabilmektedir.

Bununla birlikte dijital ortamda ortaya çıkan bu yeni faaliyet biçimleri bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle literatürde “clicktivism” veya “slacktivism” olarak adlandırılan kavramlar, çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen düşük maliyetli eylemleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bir gönderiyi beğenmek, paylaşmak ya da çevrimiçi bir dilekçeyi imzalamak gibi faaliyetler bu kapsama girer. Bazı araştırmacılar bu tür eylemlerin bireylere aktif bir katkı sağladıkları hissini verdiğini, ancak somut siyasal değişim üretme konusunda sınırlı bir etkiye sahip olabileceğini savunmaktadır.

Diğer taraftan bazı çalışmalar dijital ortamda gerçekleştirilen bu faaliyetlerin tamamen yüzeysel olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Çevrimiçi ağlar aracılığıyla yayılan bilgi ve tartışmalar, bireylerin belirli konular hakkında farkındalık geliştirmesine ve daha güçlü toplumsal hareketlere katılım göstermesine zemin hazırlayabilir. Özellikle genç kuşaklar için sosyal medya platformları, toplumsal meseleler hakkında bilgi edinmenin ve fikir paylaşımında bulunmanın önemli bir aracı haline gelmiştir.

Bu nedenle dijital aktivizmin etkisi konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir yandan bu araçların yüzeysel bir görünürlük yarattığı ve gerçek değişim üretme kapasitesinin sınırlı olduğu savunulurken, diğer yandan dijital iletişim ağlarının bireyleri kamusal tartışmalara dahil eden yeni bir alan yarattığı ileri sürülmektedir.

Modern Toplumda Tüketim Kültürü ve Siyazetsizlik

Küresel ekonomik sistemin gelişmesi ve piyasa ilişkilerinin toplumsal hayatın birçok alanına yayılması, bireylerin kimliklerini ifade etme biçimlerini de önemli ölçüde değiştirmiştir. Geçmişte toplumsal aidiyetler çoğu zaman ideolojik konular, sınıfsal ilişkiler veya kolektif örgütlenmeler üzerinden şekillenirken, modern toplumlarda bireysel tercihler ve yaşam tarzları giderek daha belirleyici hale gelmiştir. Özellikle tüketim pratikleri, bireylerin kendilerini tanımlama ve toplumsal konularını ifade etme biçimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Tüketim kültürünün yaygınlaşması, bazı araştırmacılara göre kamusal meselelerin bireylerin gündelik hayatındaki görünürlüğü azaltabilmektedir. Bu yaklaşımda bireylerin dikkatinin kolektif sorunlardan ziyade kişisel hedeflere, kariyer planlarına veya yaşam tarzı tercihlerine yöneldiği ifade edilir. Böyle bir ortamda toplumsal meseleler çoğu zaman bireysel hayatın öncelikleri arasında daha geri planda kalabilir. Bu durum literatürde zaman zaman “siyasetçilik kültürü” olarak adlandırılan bir eğilimle ilişkilendirilmektedir.

Bu perspektife göre modern tüketim toplumunda bireyler kendilerini kamusal alanda aktif bir özne olarak görmekten ziyade, çoğu zaman birer tüketici kimliği üzerinden tanımlayabilmektedir. Böyle bir dönüşüm, bireylerin kolektif sorunlara yönelik ilgisinin azalmasına ve kamusal tartışmalardan uzaklaşmasına yol açabileceği yönünde eleştiriler doğurmuştur. Özellikle medya ve reklam kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte bireysel başarı, kişisel mutluluk ve yaşam tarzı tercihlerinin ön plana çıkması bu tartışmayı daha da güçlendirmiştir. Oysa tüketim kültürü ile kamusal meseleler arasındaki ilişki tamamen kopmuş değildir.

Son yıllarda literatürde giderek daha fazla tartışılan bir kavram olan “politik tüketim”, bireylerin toplumsal veya etik kaygılarını tüketim tercihleri aracılığıyla ifade edebileceğini göstermektedir. Bireyler belirli ürünleri tercih ederek ya da bazı markaları boykot ederek belirli değerleri desteklediklerini gösterebilirler. Örneğin çevre dostu ürünleri tercih etmek, adil ticaret ilkelerine uygun üretim yapan markaları desteklemek veya belirli şirketlere yönelik boykot çağrılarında katılmak bu tür davranışlar arasında sayılabilir. Bu tür tercihler, bireylerin toplumsal meseleler hakkında görüşlerini doğrudan siyasal kurumlar aracılığıyla değil, gündelik yaşam pratikleri üzerinden ifade edebildiğini göstermektedir.

Dolayısıyla modern toplumlarda tüketim kültürü ile kamusal meseleler arasındaki ilişki tek yönlü değildir. Bir yandan bireylerin kolektif meselelerden uzaklaşmasına katkıda bulunabileceği ileri sürülürken, diğer yandan gündelik tercihlerin yeni bir ifade biçimi haline geldiği de görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, apolitizm olgusunun yalnızca siyasal süreçlere yönelik bir kayıtsızlık hali olarak değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Geleneksel katılım biçimlerinin zayıflamasıyla birlikte bireylerin siyasetle kurduğu ilişki dönüşmüştür; bu dönüşüm, yeni katılım pratiklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle dijitalleşme, siyasal katılımın hem erişilebilirliğini artırmış hem de niteliğini tartışmalı hale getirmiştir.

Apolitizm, bu bağlamda, kimi zaman mevcut siyasal sistemlere yönelik bir güvensizlik, kimi zaman ise alternatif ifade biçimlerinin tercih edilmesi olarak okunabilir. Genç kuşakların siyasal mesafesi de bu çok katmanlı yapı içerisinde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla apolitizmi tek boyutlu bir ilgisizlik olarak ele almak, günümüz siyasal dinamiklerini anlamada yetersiz kalmaktadır.

Sonuç olarak, modern siyasal sistemlerde apolitizm, pasif bir geri çekilişten ziyade, değişen toplumsal ve teknolojik koşullara verilen karmaşık bir tepki biçimi olarak değerlendirilmeli; bu doğrultuda siyasal katılımın yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Kaynakça

Bauman, Z. (2000). Liquid Modernity. Polity Press.

Castells, M. (2012). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Polity Press.

Dahl, R. A. (1998). *On Democracy*. Yale University Press.

Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization*. Princeton University Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.

Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The Logic of Connective Action*. Cambridge University Press.

Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge University Press.

https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/564016?show=full&utm_

Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. İletişim Yayınları, 1990.

Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Siyaset Felsefesinde Meşruiyet Sorunu: Devletin Toplum Üzerindeki Yetkisinin Ahlâkî ve Hukukî Temelleri

Öz

Bu metinde siyasal otorite, itaat ve rıza ilişkisi ile siyasal meşruiyet kavramı kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bağlamda meşruiyetin yalnızca hukuki temellere dayanmadığı, aynı zamanda toplumsal değerler, kültürel normlar ve ahlaki ilkelerle de yakından ilişkili olduğu açıklanmıştır.

Metinde ayrıca siyasal iktidar ile otorite arasındaki fark açıklanmış; iktidarın toplum tarafından kabul görmesi durumunda otoriteye dönüştüğü ifade edilmiştir. Meşruiyetin kaynakları geleneksel, karizmatik ve yasal otorite bağlamında incelenmiş ve modern devletlerde hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan haklarının meşruiyetin temel dayanakları olduğu üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra meşruiyet krizleri ele alınarak, devletin adaletsiz uygulamaları, temel hak ihlalleri ve toplumsal rızanın zayıflaması gibi durumlarda siyasal otoritenin sorgulanır hale geldiği belirtilmiştir.

Ayrıca bireylerin bu tür durumlara karşı geliştirdiği sivil itaatsizlik gibi tepkiler değerlendirilmiş ve bu tür eylemlerin demokratik sistemler açısından taşıdığı önem açıklanmıştır. Küreselleşme, iletişim teknolojilerinin gelişimi ve bilgiye erişimin artması gibi faktörlerin de meşruiyet anlayışını dönüştürdüğü ifade edilmiştir. Sonuç olarak metinde, siyasal otoritenin kalıcılığı ve etkinliği açısından meşruiyetin vazgeçilmez bir unsur olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyasal otorite, meşruiyet, itaat, rıza, devlet, hukuk, demokrasi, iktidar

Giriş

Siyasal sistemler, otorite, itaat ve rıza etrafında şekillenir. İnsanlar bir arada yaşarken, düzeni sağlamak, güvenliği korumak ve ortak hayatı sürdürmek için bazı kurallara ve bu kuralları uygulayan bir otoriteye ihtiyaç duyarlar. Bu otoritenin temel işlevleri vardır; ancak yalnızca güç kullanarak varlığını sürdürmesi mümkün değildir. İnsanların bu otoriteyi kabul edip ona gönüllü olarak itaat etmesi gerekir. Bu durumda siyasal meşruiyet devreye girer.

Bir devlet ya da siyasal sistem, yalnızca yasalarla değil, toplumun değerleri, inançları ve beklentileriyle de uyum içinde olmalıdır. Meşruiyet sadece hukuki bir kavram değil; toplumsal, kültürel ve ahlaki yönleri olan karmaşık bir olgudur. İnsanların devlete itaat etmesinin ardında zorunluluk kadar, bu otoritenin haklı olduğuna dair inanç da vardır.

Siyaset felsefesi, birey ile devlet arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışır. “İnsanlar neden devlete itaat eder?”, “Devletin yetkileri nerede başlar ve nerede biter?”, “Bir yönetim ne zaman meşru kabul edilir?” gibi sorular temel problemlerdir. Tarih boyunca düşünürler bu sorulara farklı cevaplar verdiler. Kimileri meşruiyetin kaynağını toplumsal sözleşmede, kimileri geleneklerde ya da liderin kişisel özelliklerinde aradı.

Modern devlet anlayışında meşruiyet, hukuk, demokrasi ve insan haklarıyla ilişkilendirilir. Demokratik sistemlerde yönetim halkın iradesine dayanır ve bu meşruiyetin en önemli kaynağıdır. Bugün artan iletişim imkanları, küreselleşme ve insanların bilinç düzeyinin yükselmesi, devletlerin daha şeffaf ve hesap verebilir olmasını gerektirir. Bu durum meşruiyetin önemini daha da artırır.

1. Meşruiyet Kavramı ve Siyasal Otorite

Meşruiyet kavramı tarih boyunca sürekli tartışılmıştır. Aynı tarihsel dönemlerde bile farklı toplumların birbirinden farklı meşruiyet kaynaklarına dayandığı görülmektedir. Bu farklı temeller üzerine kurulan devletler, birbirlerinden ayrı meşruiyet anlayışlarına sahip olmalarına rağmen zaman zaman karşılıklı tanınma ve diplomatik ilişkiler kurabilmişlerdir. Günümüzde de yaklaşık iki yüz devletin hukuk sistemleri farklı meşruiyet anlayışları üzerine inşa edilmiştir. Benzer durum bölgesel ve küresel örgütler için de geçerlidir.

İlk Çağ'dan günümüze kadar tüm insan topluluklarında siyasal otoritenin varlığı gözlemlenmektedir. Bu otorite, göçebe toplulukların belirli bir toprak üzerinde yerleşik hayata geçmesiyle ortaya çıkmış; temel görevi ise toplumsal yaşamın devamı için ortak ihtiyaçların karşılanması ve can ile mal güvenliğinin sağlanması olmuştur. Meşruiyet ise bu çıplak güç ilişkisini otoriteye dönüştüren; siyasal itaati alışkanlıktan çıkarıp etik ve normatif bir temele oturtan ilkelerin adıdır. Bu nedenle siyaset felsefesinde temel mesele yalnızca iktidarın varlığı değil, bu iktidarın hangi gerekçelerle kabul edildiğidir.

Bu noktada yöneten–yönetilen ilişkisinde “kurumlaşma” ve “otorite” kavramları belirleyici hale gelir. Otorite, iktidardan farklı olarak bireysel güç kullanımına değil, kurumsal olarak tanınmış bir yetkiye dayanır. Siyasal otorite, başkaları için bağlayıcı kararlar alma ve bu kararlara uyulmasını sağlama gücüne sahiptir. Bu güç hem tasviri hem de normatif bir karakter taşır. Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi bu yapının pratik ve toplumsal yönleriyle ilgilenirken, siyaset felsefesi onun normatif temellerini inceler.

Devlet, yalnızca şiddet kullanma tekeline sahip olduğu için değil, bu tekelin meşru kabul edilmesi nedeniyle de otorite sahibidir. Şiddet kullanımının kendisi devletin tasviri yönünü, bu kullanımın meşru kabul edilmesi ise normatif yönünü oluşturur. Genel olarak devlet, belirli sınırlar içinde yaşayan bir topluluk üzerinde kurumsallaşmış siyasal otorite ve zor kullanma yetkisine sahip yapı olarak anlaşılır. Ancak devletin varlığı ve sahip olduğu yetkiler tarih boyunca her zaman tartışmasız kabul edilmemiştir.

Devletin neden var olduğu, bireylerin neden devlete itaat ettiği ve devletin yetkilerinin hangi sınırlar içinde meşru sayılacağı soruları bu tartışmanın temel eksenini oluşturur. Modern otorite anlayışı meşruiyeti hukuki ilke ve usullere uygunluk üzerinden temellendirir. Ancak hukuki düzenlemelerin, anayasalar da dahil olmak üzere, bizatihi kendilerinin de meşruiyete ihtiyaç duyduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda siyasal otoritenin yalnızca güç kapasitesiyle değil, aynı zamanda adalet, rıza, hukuk ve ortak yarar gibi normatif temellerle de ilişkilendirilmesi gerektiği genel kabul gören bir yaklaşımdır.

2. Devletin Meşruiyet Probleminin Ortaya Çıkışı

Devlet, belli sınırlar içinde yerleşmiş insan topluluğu, kurumsallaşmış bir siyasal otorite ve zorlama gücüne sahip bir kurumdur. Modern çağın unsurlarından hareketle yapılan tanıma göre devlet, belirli bir toprak üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip üstün bir iktidar tarafından

yönetilen insan topluluğunun oluşturduğu siyasal bir yapıdır. Devlet, bulunduğu coğrafya üzerinde iradesini diğer iradelere rağmen uygular ve gerektiğinde bu amaçla zor kullanır.

Devletlerin ortaya çıkışı incelendiğinde dikkat çeken ortak unsurlardan biri, şiddet tekelinin tesis edilmiş olmasıdır. Bu bağlamda devlet, belirli bir coğrafi sınır içerisinde meşru zor kullanma tekelini elinde bulunduran siyasal bir örgütlenme biçimi olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte devlet olgusunu yalnızca siyasal otoritenin güç kullanma kapasitesine indirgemek yeterli değildir.

İktidar, yöneten–yönetilen ilişkisinde yönetenin konumunu belirleyen temel kavramdır. İktidarın önemli özelliklerinden biri, kurumlar aracılığıyla yürütülmesi ve kurumsal yapıya dayanmasıdır. Otorite ise kurumsallaşmış ve toplum tarafından kabul edilerek meşru-hukukî bir nitelik kazanmış iktidarı ifade eder. Siyasal otoritenin toplum tarafından kabul edilmesi ve yönetme hakkının meşru görülmesi, en az güç kullanımı kadar önemlidir.

Otorite, eşitsizlik temelli bir ilişkiyi ifade eder ve bu ilişkinin sürdürülebilmesi için en önemli unsur meşruiyettir. Çünkü siyasal otoriteye ilişkin kabul, bireylerin toplumsal yükümlülüklerine dair kanaatleriyle doğrudan bağlantılıdır. Siyasal meşruiyet, siyasal kurumların, yasaların ve alınan kararların ahlaki zeminini oluşturur. Otoriteyi meşru görmeyen, yani onaylamayan bireyler açısından bu yapı gayrimeşru olarak değerlendirilir. Bu bağlamda bir iktidarın sürekliliği yalnızca baskı yoluyla değil, aynı zamanda yönetilenlerin rızasıyla mümkündür. Hiçbir zorlayıcı gücün yalnızca güç kullanarak uzun süreli bir düzeni sürdürememesi, yönetilenlerin kabullerini zorunlu kılar. Bu noktada iktidar, otoriteye dönüşür. Dolayısıyla otorite, meşru iktidarı ifade eder.

Meşruiyet, iktidar gücünün keyfî kullanımından ziyade, belirli kurallara bağlı olarak yöneten–yönetilen ilişkisi içinde tesis edilmesidir. Her toplumun üzerinde, idealize edilmiş bir devlet tasavvuru bulunur. Toplumsal düzeni belirleyen ve bireylerin yaşamını şekillendiren temel unsur devlet olduğuna göre, burada egemenliğin sınırlarına ilişkin sorular ortaya çıkar. Klasik egemenlik anlayışına bakıldığında, bu yaklaşımın çoğu zaman tahakküm ile örtüştüğü yönünde genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Mevcut düzende egemen olan otorite, kendi koyduğu hukuku belirlemek için mevcut hukuk kurallarını ihlal etme iddiasına sahip olabilir. Bu durumda egemenlik, yalnızca bir yönetme yetkisi değil, aynı zamanda başkalarının yaşam alanını belirleme imkânı haline gelir.

İç egemenlik, bir otoritenin toplumu yönlendirme kapasitesi, toplum adına karar alma ve toplumun iyiliğini tanımlama yetkisi olarak anlaşılabilir. Bu nedenle siyasal bir otoritenin varlığı kadar, bu otoritenin hangi temellere dayanarak meşru kabul edildiği sorusu da siyaset felsefesinin temel meselelerinden biridir.

3. Devlet Düzeninin Ortaya Çıkışı

İnsanlar geçmişten bugüne çeşitli gruplar içerisinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Toplu şekilde yaşama hali de düzen ve bu oluşturulacak düzen için bazı kuralları gerekli kılmıştır. Ancak getirilen kurallar bütün insanlar tarafından kabul görmemiş, bir kesim bu kuralları kabul ederken başka bir kesimde anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu durum, insanları yöneten bir otorite ihtiyacının ortaya çıkmasının temel sebebidir.

Birçok insan, devletin kendiliğinden mi yoksa insanların ortak bir kararı olarak mı ortaya çıktığı sorusunu düşünmüştür. Bu düşünme de onları devletin olmadığı bir durumu düşünmeye itmiştir. Doğa durumu (state of nature) denen bu kavram, insanların herhangi bir otoriteye dayalı olmadan yaşadığı varsayımsal bir ortamdır. Tarihe bakıldığında bir gerçekliği olmasa da bir devletin neden gerekli olduğunu anlamamıza yardımcı olur.

Düşüncenin bu kısmında ortaya çıkan toplum sözleşmesi kavramı, insanların bir otoriteye toplumdaki güveni ve düzeni haklarını koruması için bazı özgürlüklerinden feragat ederek yetki vermesini savunur. Bu sözleşme üzerinden devlet denen yapı kurulur ve siyasi otorite meşruiyetini bu anlaşmadan alır. Toplum sözleşmesi teorileri, devlet-birey ilişkisini anlama sürecinde güçlü bir araçtır. İnsanlar bu teoriler yardımıyla devletin neden gerekli olduğunu, bireylerin haklarını ve özgürlüklerini nasıl koruduğunu ve toplumsal düzenin nasıl sağlandığını daha iyi anlar.

3.1. İnsanların Güvenlik İhtiyacı ile Toplum Sözleşmesi İlişkisi

İnsanların her açıdan güvenliklerinin sağlanmasını istemesi, insanların toplum sözleşmesine ihtiyaç duymasının temel sebeplerindendir. Devletsiz bir ortamda, yani doğa durumunda, herkes kendi çıkarını korumaya çalışır ve bu durum genellikle çatışmalara yol açar. İşte bu noktada toplum sözleşmesi ortaya çıkar. İnsanlar, bu kaos ortamından çıkmak ve güvenliklerini sağlamak amacıyla bir anlaşma yaparlar. Bunun sonucu, bireyler bazı özgürlüklerinden vazgeçer ve bu yetkileri bir otoriteye yapıya verirler. Bunun karşılığında otorite de bireylerin güvenliğini sağlar ve haklarını gözetir. Bu sebeple toplum sözleşmesi ile güvenlik ihtiyacı ve toplumdaki düzen doğrudan ilişkilidir. Bu sözleşme üzerinden insanlar devleti kurar. Devlet, onların güvenliğini garantiye alır; bireyler de bu güvenlik karşılığında devlete uyum sağlar. Hukuk ile de adaletsizlik ve kaosun önüne geçer. Devletin polis, asker, acil yardım ve güvenlik yasalarıyla vatandaşlarını koruması ile rafik kuralları, vergi düzenlemeleri, sağlık ve eğitim yasaları, toplum sözleşmesinin günümüze yansımaları olarak kabul edilebilir.

3.2. Hakların Korunması ve Doğa Durumu (State of Nature)

Toplum sözleşmesini anlamlandırmak için önce devletin var olmadığı bir durumu göz önüne getirmek gerekir. Bu varsayımsal durumu filozoflar “doğa durumu (state of nature)” olarak isimlendirmişlerdir. Doğa durumu kavramı, insanların herhangi bir devlet, yasa veya otorite olmadan yaşadığı varsayımsal bir ortamı simgeler. Amaç, devlet olmadan insanların nasıl yaşayacağını ve neden bir devlete ihtiyaç duyduklarını idrak edebilmektir. Bu kavram, toplum sözleşmesinin varlığının sebebini açıklayan temel bir araçtır.

4. Thomas Hobbes ve Toplum Sözleşmesi

Thomas Hobbes, toplum sözleşmesi düşüncesini sistemli bir şekilde ortaya koyan en önemli filozoflardan biridir. Hobbes'un fikirleri özellikle devletin güçlü olması ve düzeni sağlanması üzerinedir. Ona göre insanların doğa durumundaki tamamen özgürlükleri kaos ve çatışmaları beraberinde getirir. Bu konuda Hobbes'un düşünceleri toplum sözleşmesinin neden gerekli olduğunu ve devletin meşruiyetini nasıl kazandığını anlamak açısından büyük bir önem taşır. Hobbes doğal ortamı, kaotik ve sürekli çatışmaların olduğu bir ortam olarak tanımlar. İnsanlar kendi refahını sağlamak için diğerleriyle sürekli bir mücadele hali içerisinde. Hobbes için bu “herkesin herkese karşı savaşı” demektir ve bu durum insan yaşamını sürekli tehdit altında bırakır. İşte bu kaos ortamı, toplum sözleşmesinin gerekliliğini açıklar. Hobbes'un toplum sözleşmesi anlayışı, devletin

meşruiyetinin kaynağını insanların rızasından aldığını gösterir. Devlet, bireylerin özgürlüklerini kısmen devretmesi sayesinde kurulmuş ve varlığını sürdürmüştür.

Bireyler, devletin koyduğu kurallara uymak ve otoriteyi kabul etmekle yükümlüdür. Hobbes, güçlü bir devlet olmadan toplumsal düzenin mümkün olmayacağını ortaya koyar. 17. yüzyıl İngiltere'sinde iç savaş ve siyasi kargaşa döneminde yaşamasından dolayı şahitlik ettiği monarşi ve halk arasındaki çatışmalar, onu bu fikre yönlendirmiştir. Hobbes'un "herkesin herkese karşı savaşı" ifadesi, bu kaotik ortamı anlatır. Günümüzde Hobbes'un fikirleri; güçlü merkezi otoriteyi baz alan devlet teorilerinde referans olarak kullanılır ve devletin güvenlik, düzen ve hukuku sağlama yükümlülüğünü vurgulayan modern uygulamalarda kullanılan temel bir rehber niteliğindedir. Kriz dönemlerinde devletin yetki ve müdahale kapasitesinin artmasının teorik temelinde yer alır.

4.1. John Locke ve J. J. Rousseau

John Locke, Thomas Hobbes ile genel olarak hemfikirdir ancak ondan farklı olarak doğa durumunu daha pozitif bulmuştur. Ona göre doğa durumunda insanlar tamamen kaos içinde değildir; akıl ve doğal hukuk sayesinde belirli bir düzen vardır. Ancak bu düzende mülkiyet, yaşam ve özgürlük gibi hakların korunması yeterince güvence altında değildir. Bu yüzden insanlar devleti, haklarını korumak için kurar. Locke'un devlet anlayışında meşruiyetin temel amacı bireysel hakların korunmasıdır. Bu nedenle devlet sınırlı olmalı, yasalar çerçevesinde hareket etmeli ve halkın rızasına dayanmalıdır. Eğer devlet bu hakları ihlal ederse, halkın yönetime karşı direnme ve değiştirme hakkı vardır. Onun yaklaşımı, devletin sadece güçlü olmak değil, daha da önemlisi hakları korumak ve adaleti sağlamak amacıyla var olduğunu vurgular. Yasalar eşit ve adil bir şekilde uygulanır ve bu sayede mülkiyet güvence altına alınır.

Locke'un fikirleri özellikle Amerikan Devrimi ve Anayasası, Fransız Devrimi ve İnsan Hakları Bildirgesi gibi olaylarda etkisini göstermiştir. Günümüzde demokratik devletlerde insan hakları yasaları, hukukun üstünlüğü, mülkiyet ve özgürlük haklarının korunması Locke'un etkilerini yansıtır. Toplum sözleşmesi, modern devletin hakları güvence altına almak için var olduğunu gösteren temel teorik dayanaklardan biridir. Kısaca Locke, toplum sözleşmesini hakların korunması ve devletin sınırlı yetki ile var olması üzerinden açıklar ve modern siyasi düşüncenin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynar.

Jean-Jacques Rousseau'ya göre ise insan doğası gereği iyi ve barışçıldır. Doğa durumu, insanların özgür ve eşit olduğu bir ortamdır ve insan başkasına zarar vermeden birbirine bağlı bir şekilde yaşama becerisine sahiptir ancak toplum geliştikçe eşitsizlikler ve adaletsizlikler ortaya çıkar. Toplum geliştikçe özel mülkiyet ve sosyal eşitsizlik kaçınılmaz olarak ortaya çıkar ve kaynakların paylaşımındaki adaletsizlikle baş gösterir. Ona göre ideal devlet modelinde egemenlik halka aittir ve devlet halkın genel iradesini (volonté générale) temsil eden bir yapıdır. Rousseau'nun fikirleri, modern demokrasi ve halk egemenliği anlayışının gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Fransız Devrimi sırasında halk egemenliğini savunan reform hareketlerini etkilemiştir. Günümüzde referandumlar, halkın karar alma süreçleri ve demokratik katılım uygulamaları Rousseau'nun genel irade anlayışını yansıtacak şekilde varlık gösterir. Özetle Rousseau, toplum sözleşmesini özgürlüğün ve eşitliğin korunması için bir araç olarak ele almış ve modern siyaset düşüncesine farklı bir boyut kazandırmıştır.

Kısacası Thomas Hobbes, güçlü devlet ile güvenliği sağlarken Locke, birey haklarını korumaya odaklanır, Rousseau ise halkın özgürlüğü ve eşitliği üzerine durur.

4.2. Toplum Sözleşmesinin Kriz Dönemlerinde Önemi

Modern devletler, kriz dönemlerinde toplum sözleşmesine dayalı yetkilerini devreye sokarlar. Bireyler, güvenlik ve düzen için olağanüstü hal durumunda bazı özgürlüklerini geçici olarak devlete devredebilir. Bu, Hobbes'un güçlü otorite ihtiyacı anlayışına dayanır. Ancak bu yetki, Locke ve Rousseau'nun fikirleri doğrultusunda yola çıkarak hakların korunması ve halkın rızası çerçevesinde olmalıdır. Bu bakımdan toplum sözleşmesi, modern devletlerin kriz yönetimi ve toplumsal düzenin korunması için de teorik bir rehberdir.

5. Otorite, İtaat ve Rıza İlişkisi.

Modern dünyada hakim olan ulus-devlet sisteminde herkes bir siyasal varlığın üyesidir ve bu varlık çoğunlukla devlettir. Bakıldığında oldukça temel bir gerçekliği ifade eden bu durum esasında tüm yaşantımızı çeşitli ve kritik şekillerde belirleyen bir unsurdur. Kararlı bir şekilde siyasetten uzak duran insanlar bile içinde yaşadıkları devletin doğasının, taleplerinin ve çizdiği sınırların bireysel yaşamlarına bir etkisi olmadığını söyleyemezler. İnsanlar bu ahlaki bağdan doğan siyasal otoritenin eksikliklerinden şikayetçi olsalar bile ülkelerinin siyasal kurumlarını desteklemek ve yasalarına itaat etmek zorunda olduklarını bilirler. Siyasal yükümlülük problemi de bu türden özel ahlaki bağların doğasını ve kapsamını açıklama problemidir.

Siyasal bir topluluğun üyesi olmak kendi başına o topluluğun ilgili siyasal kurumlarını destekleme yükümlülüğünü içerir mi sorusu bu tartışmanın merkezidir. İktidar, davranışları etkileyebilme ve kontrol edebilme, kişinin bir kimseyi istediği yönde davranmaya sevk etme olanağıdır. Weber'ın ifadesiyle iktidar, sosyal ilişkiler çerçevesi içinde bir iradenin ona karşı gelinmesi halinde dahi yürütülebilmesi imkânıdır. Devlet bağlamında konuyu ele alacak olursak bu denli geniş bir iktidar kavramının amaçlarla örtüşmediğini görürüz. Devletin toplum üzerindeki iktidarını ülkenin tümü ve toplum üzerinde geçerli olan siyasal iktidar kavramıyla açıklarız. Devletin organize gücü birey için bir baskı unsurudur. Bireyler bir şekilde devletin buyruklarıyla karşı karşıyadır ve bunlar her zaman onun varoluşu ile örtüşmez.

Bu noktada itaat kavramı karşımıza çıkar. Devletin koyduğu yasaların uygulanabilmesi, kamusal düzenin korunabilmesi ve toplumsal yaşamın belirli kurallar çerçevesinde sürdürülebilmesi büyük ölçüde bireyler ve itaat ilişkisine bağlıdır. Siyasal itaati yalnızca hukuki bir zorunluluk olarak değerlendirmek yanlıştır. Çünkü siyasal sistemlerde istikrar, genellikle bireylerin sisteme yönelik tutumları ve sistemin meşru olduğuna dair inançlarıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla siyasal itaat meselesi, yalnızca hukuk veya yönetim teorisi ile sınırlı kalan bir kavram değil, aynı zamanda siyaset felsefesinin de temel tartışma alanlarından birisini oluşturur.

Siyasal iktidar tek başına toplumsal düzeni sağlamaya yeterli bir varlık değildir ancak toplum tarafından kabulü ve meşruiyeti ile devamlılık sağlar. Dolayısıyla 'devletin tüm buyruklarına istisnasız uyulmalı mı?' gibi bir sorunun cevaplanabilmesi için sınırlar çizilmeli, sorunun gündemi irdelenmelidir. Otorite, itaat ve rıza kavramları bu düzenin tahlilinde siyasal otoritenin doğası, bireysel özgürlükler ve adalet arasındaki ilişkiyi anlamak için büyük önem teşkil etmektedirler.

7.1. Siyasal Meşruiyetin Kaynakları ve Türleri

İktidarın meşru olması, yönetilenler tarafından kabul edilmesi ve doğal olarak ona itaat edilmesi ve bu iktidarın otorite olması sonucunu doğurduğundan bahsedilmiştir. Siyasal iktidar toplumsal rızaya dönüşmedikçe bir zorunluluğu, hatta bir zorbalığı temsil etmektedir. Bu yüzden tüm siyasal iktidarların temel problemi, bireysel onama ve toplumsal rıza arayışıdır. Aslında siyasal düşünceler tarihine baktığımızda siyasal iktidarların kendilerini haklılaştırma ve rasyonelleştirme tarihinden pek de farklı bir şey olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. İktidar, toplumu ne adına yönettiğini söylemeden, toplumdaki onay almadan meşrulaşamaz.

Günümüzde hiçbir toplum, saygı duyduğu ilke adına siyasi iktidara rıza göstermeden kendisini yönetir. Meşruiyetin tarihi kaynakları geleneksel, dini, etnik ve kültürel farklılıklara, bireysel ve sınıfsal çıkarlara, siyasal, sosyal ve ekonomik beklentilere göre farklı biçimlerde ele alınır. Bu anlamda, meşruiyetin kaynağı genel olarak monarşik ya da demokratik yönetimlerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Monarşide meşruluğun ilâhi hukuktan, demokraside ise halktan kaynaklandığı; monarkın iktidarının meşruiyetini dini inanç, demokratın ise demokratik kurumların yaratıcısı olan aklın ve hukuk sağlar.

Din, sosyal politik hayatın en eski ve en köklü meşrulaştırma yollarından birisidir. Klasik sınıfa mensup olan başlıklarını din, mitoloji, gelenek, kahraman olarak sıralamak mümkündür. Günümüz modern devlet düşüncesinde ise demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti ilkeleri meşruiyetin kaynağı olarak ele alınır. Yirminci yüzyılda siyasi otoritenin meşruiyet meselesine dair yapılan en mühim ve temel tahliller Weber'in çalışmalarıdır. Meşruluk kavramı Weberyen anlamda hukuksal geçerlilik olarak değil, sosyolojik anlamda ele alınır. Weber'in terminolojisinde meşruiyet, sosyal gerçeklikte var olan bir otoriteye karşı, yönetilenlerin beslediği gerçek bir inancın karşılığı olarak kullanılır. Ona göre, otorite altında bulunanların sadece fiili olarak emirlere uymaları otorite kavramını açıklamaz. Emri yerine getirenlerin, aynı zamanda uydukları normların geçerli olduğuna inanmaları gerekir. Modern devletin otorite sistemini en temel karakteristikleriyle sınıflandırmaya çalışan Weber'in tasnifi, ideal tipler şeklinde ele alınan ve 'geleneksel', 'karizmatik' ve 'yasal' olarak otoriteyi sınıflandıran üç meşruiyet biçimidir. Her otorite ilişkisinde birbirine karşı iki tarafın bulunduğunu ileri süren Weber, özellikle otorite altında bulunanların emirlere uyarken gösterdikleri subjektif kabulü irdeler. Bu tasnif toplumdaki fiili meşruiyet biçimleri arasında kesin bir sınır çizme ancak her bir belirli ölçülerde de olsa topluma nüfuz etmiştir. Siyasi liderlerin karizması, geleneksel kabullerin meşruiyet algılamaları üzerinde devam eden tesiri ve hukuki usullerin belirleyiciliği belirtilen meşruiyet biçimlerinin aynı toplum yapısı içerisinde farklı biçimlerde var olduğunu gösterir.

Geleneksel otorite, eskiden beri yaşayan geleneklerin ve bu geleneklere uygun olarak otoriteyi elinde bulunduranların kutsal olduğu inancına dayanır. Geleneksel otoritede sosyal düzen, kutsal, ebedi ve ihlal edilemez olarak algılanır. Egemen şahıs veya grup, genellikle yalnızca ırsi olarak tanımlanmakla kalmaz, aynı zamanda bu şahsın veya zümrenin, toplumun diğer kesimini yönetmesi kaçınılmaz olarak kabul edilir. Tarihsel açıdan bakacak olursak uyrukların, yönetilenlere geleneksel bir sadakat ile bağlı olduğunu görürüz. Kralların tanrısal hakları gibi kültürel inançlar, iktidarın meşruiyet zeminini zedelenmekten korur. Geleneksel otorite, doğası gereği statükoyu amaçlar ve bu yüzden, onun sosyal değişimle barışık olması düşünülemez. Geleneksel otorite tipinde itaat yasalara değil geleneksel olarak bir makamı işgal eden şahsa karşıdır.

Karizmatik otorite tipi ise liderin kişisel niteliklerine ve olağanüstü özelliklerine duyulan inanç üzerine kurulan bir otorite biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu otorite biçiminde lider, sahip olduğu kişisel özellikler sayesinde takipçileri üzerinde güçlü bir etki kurar ve onların gönüllü bağlılığını kazanır. Karizmatik liderliğin ortaya çıkışı çoğu zaman toplumsal kriz, dönüşüm veya

belirsizlik dönemlerinde görülür. Toplumların büyük değişim ve kırılma yaşadığı dönemlerde ortaya çıkan bu liderler, mevcut düzeni dönüştürme iddiasıyla hareket eden kişilerdir. Karizmatik liderliğin sürekliliği ise çoğu zaman liderin kişisel etkisine bağlıdır. Bu nedenle karizmatik otorite yapıları liderin ortadan kalkması veya etkisini kaybetmesi durumunda zayıflar. Max Weber'e göre karizmatik otorite zamanla rutinleşmekte ve daha kurumsal bir biçime dönüşmektedir. Karizmanın rutinleşmesi süreci karizmatik otoritenin yerini daha düzenli ve kurumsal otorite biçimlerine bırakması anlamına gelir. Bu süreçte karizmatik otoritenin yerine çoğu zaman hukuki veya bürokratik otorite biçimleri geçer. Dolayısıyla karizmatik otorite çoğu zaman geçici bir otorite biçimi olarak değerlendirilir. Bununla birlikte karizmatik liderlik birçok toplumda siyasal meşruiyetin önemli kaynaklarından biri olmaya devam etmektedir.

Yasal otorite ise meşruiyetini yerleşmiş geleneklerden ya da kişisel özelliklerden değil, yürürlükte bulunan kuralların geçerliliğine duyulan inançtan almaktadır. Bu otorite biçiminde itaat, belirli bir kişi yerine hukuki olarak oluşturulmuş kurallara ve bu kurallar çerçevesinde yetkilendirilmiş makamlara yöneliktir. Yasal otorite tipinde yöneticilerin sahip oldukları yetki, buldukları makamın hukuki yetkilerinden kaynaklanmaktadır. Modern devlet yapısında yönetim faaliyetleri belirli kurallar, prosedürler ve hukuki normlar çerçevesinde yürütülür. Demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti ilkeleri modern siyasal düzenlerde meşruiyetin temel dayanakları arasında yer almaktadır. Bu nedenle modern siyasal sistemlerde otoritenin kaynağı kişisel sadakat ilişkilerinden ziyade kurumsallaşmış hukuk düzenidir.

5.1. Meşruiyetin Normatif Temelleri ve Modern Meşruiyet

Siyasal meşruiyetin normatif temelleri büyük ölçüde adalet, haklar ve ortak iyi kavramları üzerinden çerçeveselendirilir. Bir devletin meşru değerlendirilebilmesi için toplumsal düzeni hakkaniyetli biçimde kurması, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini muhafaza etmesi ve toplumun genel yararını gözetir nitelikte olması lazımdır; dolayısıyla siyasal otoritenin ahlaki dayanağı, güvenliği temin etme, hakları teminat altına alma ve ortak iyiyi hayata geçirme görevlerini esas alır. Modern meşruiyet teorilerinde ise bu tartışma farklı açılardan derinleştirilmiştir. Fabienne Peter, "epistemik meşruiyet" perspektifinde siyasal kararların meşru olabilmesi için yalnızca demokratik prosedürlere değil, bununla birlikte iyi gerekçelendirilmiş ve bilgi temelli karar üretme kapasitesini de elinde bulundurmasının gerekliliğini ileri sürer. Buna karşılık David Beetham, meşruiyetin üç temel koşula bağlı olduğunu ortaya koyar: iktidarın benimsenmiş kurallara uygun bir biçimde kullanılması, toplumun bu düzene belirli ölçüde rıza göstermesi ve mevcut düzenin toplumun değerleri bakımından haklı gösterilebilmesi. Bu unsurlar birlikte göz önünde bulundurulduğunda siyasal otoritenin yalnızca güç kullanımıyla değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal kabul ile meşrulaştığı tespit edilir.

6. Meşruiyet Krizi ve Devlet Yetkisinin Sınırları

Devletin meşruiyetini yitirdiği süreçler, "meşruiyet krizi" olarak tanımlanır ve bu krizler hem teorik hem de pratik açıdan siyasal otoritenin yetki alanını açığa çıkarır. Bir devleti 'gayrimeşru' olarak nitelendirilebilir hale gelirken genellikle birkaç temel unsur öne çıkar:

Temel hak ve özgürlüklerin ihlali: Devlet, vatandaşlarının yaşam hakkını, ifade özgürlüğünü, mülkiyet ve siyasal katılım haklarını sistemli bir şekilde ihlal ettiğinde, otoritesinin

ahlaki temeli güç kaybeder. Bu tür ihlaller sadece hukuki değil, aynı zamanda toplumsal güvenine de zarar verir.

Adaletsiz ve keyfi yönetim: Yasaların keyfi uygulamaya sokulması, hukukun üstünlüğünün ortadan kalkması, bürokrasinin işlevsizleşmesi ve yöneticilerin hesap vermemesi, devletin meşruiyetinin temel dayanaklarını çökertebilir. Bu gibi durumlarda, devletin meşru bir otorite olduğu algısı ciddi biçimde zedelenir.

Toplumsal rızanın kaybı: Siyasal otorite, toplumsal rıza ve kabul ile onaylanır. Eğer toplumun geniş kesimleri yönetimin artık kendilerini temsil etmediğini varsayarsa, devletin meşruiyeti tartışmalı bir biçim kazanır ve sosyal meşruiyet krizine zemin hazırlar.

Ortak iyunin terk edilmesi: Yalnızca belirli bir grup veya elitin çıkarını göz önünde bulunduran bir araç haline geldiğinde ve kamu yararı ortadan kalktığında meşruiyet, normatif temellerine ciddi bir darbe alır. Bu da eninde sonunda devletin sona ermesine neden olur.

Bu tür koşullar altında direniş ve itaatsizlik müzakereleri akademik ve felsefi literatürde merkezi bir yer tutar. Bu tartışmalar, vatandaşların devletin talimatlarına uygunluk göstermeye devam edip etmeyeceğini, hangi koşullarda itaatsizlik veya sivil direnme haklarını kullanabileceğini inceler.

Sivil itaatsizlik, çoğunlukla şiddet içermeyen ve vicdani bir protesto biçimi olarak ifadeye kavuşturulur. Amaç, devleti yıkmak değil, adaletsiz veya haksız icraatları yeniden yapılandırmaktır. Tarihte Martin Luther King Jr. ve Gandhi gibi liderlerin öncülüğünde gerçekleşen eylemler, sivil itaatsizliğin klasik örneklerini teşkil eder. Bu tür eylemler, devletin yetkisini meşru sınırlar çerçevesinde kullanması için toplumsal bir çağrıdır.

Buna karşılık, bazı teorisyenler direniş hakkını daha geniş bir perspektiften ele alır. Eğer devlet baskıcı bir güç haline gelmiş, temel hakları çiğnemiş ve toplumun güvenini kaybetmişse vatandaşların meşru bir direniş hakkına sahip olduğu ileri sürülür. John Locke'un sosyal sözleşme teorisi buna klasik bir örnektir. Locke, hükümetin sorumluluklarını ihmal etmesi veya halkın haklarını ihlal etmesi durumunda, vatandaşların yönetimi değiştirme hakkının meşru olduğunu vurgular.

Modern demokratik teoriler, devlet yetkisinin sınırsız olmadığını ve her zaman hukukun üstünlüğü, temel hakların korunması ve demokratik hesap verebilirlik çerçevesinde sınırlandırılmasının gerekliliğini vurgular. Devletin yetkisi, bu sınırlar ortadan kalktığında iktidar bir güç aygıtına dönüşür ve meşruiyet krizleri kaçınılmaz bir hal alır. Bu çerçevede devlet yetkisinin sınırları, yalnızca hukuki bir düzenle değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki kabul ile belirlenir.

Sonuç olarak meşruiyet krizi, devletin gücünü hangi koşullarda kullanabileceğini tayin ederken vatandaşların da hangi koşullarda direnme veya itaatsizlik hakkını devreye sokabileceğini tartışmaya açar. Devletin adalet, haklar ve ortak iyiyi koruması meşruiyetinin temel dayanağıdır; bu değerlerden uzaklaştığı anda vatandaşların itaatsizlik ve direniş hakkı doğar ve siyasal düzen ciddi bir meşruiyet krizi ile yüzleşir. Bu nedenle modern siyaset teorisinde devlet yetkisi ve meşruiyet arasındaki ilişki, güç kullanımının sınırlarını ve toplumsal kabulün önemini anlamak açısından merkezi bir kavramsal çerçeve sunar.

Sonuç

Sonuç olarak siyasal otoritenin sürdürülebilirliği, güç kullanımı ve meşruiyetin oluşturduğu dengeye bağlıdır. Bir devletin kalıcı ve istikrarlı olabilmesi için toplum tarafından kabul edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu durum, bireylerin devlete duyduğu güven ile doğrudan ilişkilidir. Buradan yola çıkılarak denilebilir ki meşruiyet, siyasal sistemlerin devamlılığı açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Hem bireylerin haklarının korunması hem de toplumsal düzenin sağlanması için devletin meşruiyetini koruması ve güçlendirmesi büyük önem taşır. Devletin adaletli, şeffaf ve hukuka uygun hareket etmesi, meşruiyetin sağlanmasında önemli bir rol oynar.

Meşruiyetin güçlü olduğu toplumlarda bireyler yönetime daha kolay uyum sağlar ve toplumsal düzen daha sağlam bir şekilde devam eder. Buna karşılık meşruiyetin zayıfladığı durumlarda toplumsal huzursuzlukların artması, siyasal krizlerin ortaya çıkması ve otoritenin sorgulanmaya başlanması muhtemeldir. Bu nedenle devletin yalnızca yasallığa değil, aynı zamanda toplumsal değerler ve ahlaki ilkelere de uygun hareket etmesi gerekmektedir.

Kaynakça

<https://plato.stanford.edu/entries/contractarianism/>

<https://iep.utm.edu/soc-cont/>

<https://www.britannica.com/topic/social-contract>

<https://plato.stanford.edu/entries/hobbes/>

<https://plato.stanford.edu/entries/locke/>

<https://plato.stanford.edu/entries/rousseau/>

Balcı, M. Hukuk dünyası alıntılar.

<https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/1616.pdf>

DergiPark. Makale.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/395253>

DergiPark. Makale.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/55199>

Divan Dergisi. Sayı 71.

<https://divandergisi.com/pdf/71.pdf>

Ronald Dworkin. Makale. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi.

https://www.anayasa.gov.tr/media/4525/ronald_mdworkin

Acarindex. Makale.

<https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423908308.pdf>

Acarindex. Makale.

<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423870554.pdf>